

Bloque VI: A conflitiva construción do Estado liberal (1833-1874)

21. A construción do estado liberal (principios do liberalismo e diferencias entre as diferentes familias políticas).
22. A Revolución Gloriosa e a constitución de 1869.
23. A primeira república (proxecto de constitución federal e cantonalismo).

T21. A CONSTRUCCIÓN DO ESTADO LIBERAL (PRINCIPIOS DO LIBERALISMO E DIFERENCIAS ENTRE AS DIFERENTES FAMILIAS POLÍTICAS).

ESQUEMA-RESUMO

INTRODUCCIÓN E CARACTERÍSTICAS XERAIS

- Triunfo do liberalismo burgués (sistema parlamentario, capitalismo e sociedade de clases)
- Inestabilidade política (guerras carlistas, sucesivas constitucións, pronunciamentos militares e cambios de goberno)

1. AS REXENCIAS. (1833/43)

1.1. Mª Cristina. (1833/40)

- 1ª Guerra carlista: Ideoloxía, apoio social e territorial. Convenio de Vergara.
- Estatuto Real de 1834. “Carta outorgada”. Características.
- Goberno progresista de Mendizábal, 1835. Desamortización eclesiástica.
- Motín da Granxa 1836: Constitución 1812, revisión: Const. 1837. Características. Consenso.
- Goberno moderado e insurrección progresista contra a rexente, 1840.

1.2. Espartero. (1841/43)

- Permanente conflitividade. Causas:
 - Métodos autoritarios de Espartero
 - Librecambismo e desamortización
 - Radicalización movementos sociais
 - Pronunciamento moderado, 1843: Narváez

2. REINADO EFECTIVO DE ISABEL II. (1843/1868)

2.1. Características:

- Inestabilidade política.
- Sistema parlamentario. Partidos políticos: moderados, progresistas, Unión Liberal, demócratas e republicanos
 - Protagonismo do Exército
 - Réxime oligárquico

2.2. Década moderada (1844/54)

- Réxime oligárquico controlado polo moderados
- Home forte: Narváez
- Ideoloxía: Liberalismo doutrinario
- Bases sociais: oligarquía e burguesía alta e media
- Constitución de 1845. Análise:
 - Forma de Goberno
 - Soberanía Compartida Rei/Cortes
 - División de poderes
 - Sistema electoral
 - Dereitos
 - Modelo territorial centralizado
 - Relacións Igrexia/Estado
- Outros:
 - Unificación legal: Código penal, 1848
 - Centralización administrativa: lei Concellos

- Reforma da Facenda
- Reforma educativa (Plan Pidal)
- Concordato coa Stª Sede (1851)
- Creación da Garda Civil (1844)

Fin: pronunciamento de 1854: *Vicalvarada* e Manifesto do Manzanares (autor Cánovas del Castillo).

2.3. Bienio progresista (1854/56)

- Coalición Espartero /O' Donnell
- Liberalismo progresista
- Apoio das clases medias urbanas

Acción política e de goberno:

Lei de Ferrocarrís 1855

Desamortización de Madoz, 1855 (bens municipais, de propios e comúns)

Lei de Bancos e Sociedades de Crédito, 1856

Constitución de 1856 (non promulgada)

Crise e dimisión de Espartero. Causas.

2.4. A volta ao moderantismo e a crise final do reinado (1856/68)

- A Unión Liberal e O' Donnell
- Política exterior de prestixio: Indochina, México e Marrocos
- Narváez e crise do sistema (63/68). Causas:
Autoritarismo e represión sobre a oposición
Crise económica e política (falta de liderado)
Desprestixio Isabel II
- Pacto de Ostende (1866, progresistas, demócratas, republicanos e U.L.)
- Revolución de 1868 e fin do reinado.

Introducción:

A morte de Fernando VII e o posterior triunfo sobre o carlismo supuxo en España a instauración definitiva do liberalismo burgués. As rexencias durante a minoría de idade da princesa Isabel caracterizáronse polo enfrontamento entre o nacente sistema constitucional e as rémoras do pasado. A inestabilidade política e o enfrontamento entre as dúas visións do liberalismo, moderado e progresista, levaron a adiantar a maioría de idade de Isabel II en 1843. Desde entón, consolidárase un réxime liberal conservador que dará forma a unha administración centralista.

1. AS REXENCIAS

1.1 A rexencia de María Cristina (1833 - 1840)

As Guerras Carlistas

Á morte de Fernando VII as pretensións do infante D. Carlos fixeron perigar o trono de Isabel II. O infante, desterrado en Portugal, proclamou os seus dereitos dinásticos baseándose na Lei Sállica.

Esta, que exclúe ás mulleres da sucesión ao trono, fora implantada polos Borbóns e derogada mediante Pragmática Sanción en 1789 por Carlos IV, que foi publicada en 1830 por Fernando VII para garantir os dereitos da súa filla. Estalou así un **conflicto** que, ademais de **dinástico** entre tío e sobriña, será **político-ideolóxico** ao identificarse os carlistas co absolutismo e ter a Rexente que apoiarse nos liberais moderados, bando isabelino ou cristino.

O carlismo atopou apoio **social** no **clero**, a **pequena nobreza** rural e, en xeral, na sociedade **campesíña**, partidaria do mantemento das tradicións: a monarquía absoluta, os foros e usos tradicionais e o poder da Igrexia, como quedaba resumido na súa lema “Deus, Patria, Rei e Foros”. Neste mundo campesino temíanse as consecuencias económicas do liberalismo. O **ámbito vasco-navarro**, o **interior de Cataluña**, e o **Maestrazgo** foi o seu espazo **territorial**, onde as partidas

carlistas contaron con importantes figuras militares, como Zumalacárregui e Cabrera. A súa falta de apoios no conxunto de país e os triunfos do exército liberal levaron ao xeneral Maroto a pactar a súa rendición ante Espartero mediante o **Convenio de Vergara de 1839** polo que recoñecían a Isabel II como raíña a cambio da promesa do mantemento dos foros en Navarra e as provincias vascas e da integración dos oficiais carlistas no exército real. Con todo, o conflito carlista non quedaría definitivamente resolto ata 1876, durante o reinado de Alfonso XII, quen puxo fin á terceira guerra carlista.

O réxime do Estatuto Real

As guerras carlistas obrigaron á rexente a buscar apoios nos liberais, chamando a Martínez de la Rosa, un doceañista moi moderado, a formar goberno e introducir pequenos cambios no réxime absolutista. O máis significativo sería o **Estatuto Real de 1834**, mediante o cal se crean unhas **Cortes bicamerais**, meramente consultivas, formadas polo Estamento de **Próceres** -altas dignidades do Estado- e o Estamento de **Procuradores**, elixidas por un sufraxio tan restrinxido que apenas permitía a participación dun 0'15% da poboación. A monarquía conserva todos os seus poderes e non se fai ningunha declaración de dereitos.

Pero o **liberalismo** xa non era un bloque unido no seu rexeitamento ao Antigo Réxime. Escindido en dúas ramas, reflectía a propia división da burguesía. Os **moderados** representaban os intereses da **oligarquía terratenente e financeira**, por iso eran defensores do **sufrexio restrinxido**, a **soberanía compartida** polo monarca cunhas cortes bicamerais que asegurasen o mantemento da orde e a autoridade (liberalismo doutrinario). Os **progresistas**, que contaban co apoio das **clases medias e baixas urbanas**, defendían a **ampliación do sufraxio**, a **soberanía nacional**, a creación de **concellos elixidos polos veciños**, **limitar o poder da Igrexa** e ampliar os dereitos colectivos. E os progresistas non se conformaron co Estatuto Real.

O goberno progresista

Os progresistas, que rexeitaban o Estatuto Real, promoveron movementos revolucionarios por todo o país, con formación de Xuntas que reclamaban un réxime liberal. A rexente viuse obrigada a entregar o goberno a **Mendizábal**, un home de negocios progresista que, para recadar fondos destinados a loitar contra o carlismo e crear unha clase propietaria afín ao novo réxime liberal, ordenou a **desamortización dos bens do clero**. Pero antes dun ano, debido á presión da Igrexa, Mendizábal foi destituído. Entón, no **Motín da Granxa de 1836**, os sarxentos de palacio levantáronse contra a rexente e obrigárona a restablecer a Constitución de 1812.

Abriuse un breve período de **reformismo liberal**, sobre todo **no campo económico**, coa liberalización da industria e o comercio, a abolición do feudalismo e a desamortización da terra.

A Constitución de 1812 foi revisada polas cortes, dando lugar á **Constitución de 1837**, coa que se **buscaba un consenso cos moderados**. Recollía os principios progresistas de soberanía nacional, división de poderes, dereitos cidadáns e a aconfesionalidade do Estado, propios do progresismo. Pero tamén incluía características moderadas, como o bicameralismo, a ampliación das atribucións reais (nomeamento dos senadores, dereito de veto lexislativo, libre nomeamento e destitución dos ministros, etc.) e o mantemento económico do clero en compensación pola desamortización.

Como a lei electoral estableceu un sufraxio moi restrinxido (2,4% da poboación) que outorgaba o voto só aos propietarios, as eleccións deron o triunfo aos moderados.

A fin da rexencia de Mª Cristina

O goberno moderado lexislou de maneira que os dereitos cidadáns víronse restrinxidos, aumentando o malestar popular. Pero foi o **proxecto de Lei de Concellos** o desencadeamento da fin da rexencia de Mª Cristina, ao **pretender o goberno** substituír a elección directa dos alcaldes **polo nomeamento real, no caso das capitais de provincia**. A formación de Xuntas revolucionarias e a presión progresista sobre a rexente levaron a esta a cesar no cargo, sendo substituída polo xeneral Espartero, progresista e heroe popular por derrotar aos carlistas.

1.2. A Rexencia de Espartero (1840 - 1843)

A Rexencia de Espartero desenvolveuse nunha continua conflitividade política. Os **métodos autoritarios** do xeneral, a radicalización dos movementos cidadáns, o descontento dos industriais pola **política librecambista** (en 1842 un **arancel librecambista** que abre o mercado aos téxtiles de algodón ingleses provoca un levantamento en Barcelona dos industriais e proletarios do téxtil afectados que Espartero sufoca bombardeando a cidade) e dos campesiños ante unha **desamortización** que só favorecía aos propietarios, provocaron a renuncia de Espartero tras unha conspiración do xeneral Narváez. Para evitar unha terceira rexencia, as Cortes adelantaron a maioría de idade de Isabel II.

2. O REINADO EFECTIVO DE ISABEL II

O **sistema político parlamentario que consolidara a Constitución de 1837** baseábase na existencia de dúas tendencias políticas: **moderados e progresistas**, cuxas diferenzas ideolóxicas proviñan do Trienio Liberal. **Co tempo, xurdirían novas agrupacións**, como os demócratas e os republicanos, escindidos dos progresistas en 1849; e a Unión Liberal, un grupo centrista que se separou dos moderados en 1856.

Pero **os grupos políticos do século XIX eran agrupacións de notables**, con afinidades persoais, intereses económicos comúns e vagas coincidencias ideolóxicas (correntes de opinión) que concorrián xuntos ás eleccións. Non existían entón os partidos de masas nin a militancia, a disciplina de partidos, ou a relación coas bases que caracterizan aos partidos actuais. Por iso só se relacionaban cos electores para solicitar o voto e non eran infrecuentes os cambios de militancia.

Entre os **líderes políticos abundaron os militares** coñecidos como “**espadones**”, como Espartero (progr.), Narváez (moder.), O’ Donnell (Unión Liberal), Prim (progr.), pois o Exército tivo un importante protagonismo político, orixinado no seu papel nas guerras carlistas, e os **pronunciamentos** militares convertéronse nunha vía habitual de acceso ao poder.

Estas circunstancias, xunto á **manipulación electoral** e ao **sufrexio restrinxido (censatario)**, limitaron a participación política a unha minoría. **A raíña utilizou as súas prerrogativas para manter permanentemente no poder aos moderados**, garantes dos intereses das clases altas, empuxando aos progresistas ao pronunciamento militar e á insurrección popular (Xuntas e Milicias) como única vía para formar goberno.

2.1 A Década Moderada (1844 - 1854)

Con Narváez á fronte e o liberalismo doutrinario como base ideolóxica, o **goberno moderado deseñou un modelo de Estado centralizado** que se articulou a partir da **Constitución de 1845** e as leis que a desenvolven.

A Constitución de 1845 establecía a **soberanía compartida**, a **ampliación dos poderes reais** (libre nomeamento e cesamento dos ministros, designación do Senado, que será vitalicio, veto lexislativo, etc.), unha **organización territorial centralizada**, a **confesionalidade do Estado** e o

sufraxio censatario (moi restrinxido). Aínda que recolle a declaración de **dereitos** da Constitución de 1837, a súa regulación remítese a leis posteriores que tenderán a **restrinxilos**.

Ademais da Constitución, o goberno moderado aprobou outras importantes reformas. En 1845, a **reforma da Facenda** (Mon-Santillán) unificou a fiscalidade creando unha contribución directa sobre a terra e os impostos indirectos sobre o consumo (os consumos). Estes últimos, ao recaer sobre produtos de primeira necesidade, foron moi impopulares e recorrente motivo de protesta.

A **Lei electoral** de 1846 reduciu o censo ao **1% da poboación**, reforzando o compoñente oligárquico do sistema. Tamén se limitou a liberdade de imprenta, suprimiuse a Milicia Nacional e paralizouse a desamortización eclesiástica. Neste sentido, en **1851** asinou o **Concordato coa Santa Sé** polo que a Igrexa aceptaba a desamortización dos bens xa vendidos a cambio da devolución dos que aínda non foran poxados, o restablecemento das ordes relixiosas suprimidas, o **mantemento económico do culto e do clero por parte do Estado** e a **supervisión da educación**, que se deixa nas súas mans. Tamén a educación foi reformada, establecéndose os tres niveles educativos, do elemental ao universitario, debéndose axustar os ensinos á doutrina católica.

A **centralización da administración** fíxose efectiva a través do **nomeamento real de gobernadores e alcaldes** segundo a **Lei de Administración local e provincial de 1845**. Con todo, mantivéronse as Xuntas Xerais Vascas e de Navarra para atraerse ao foralismo próximo ao carlismo. A esa mesma unificación contribuíu a aprobación do **Código penal de 1848** e do Código Civil en 1855. Tamén se unificaron pesos e medidas coa adopción do sistema métrico nacional.

Para manter a **orde pública e a defensa da propiedade** no campo creouse en **1844 a Garda Civil**. Naceu como un órgano de defensa nacional, formado por civís armados e profesionalizados, baixo disciplina militar e vinculados ao goberno a través do **Ministerio de Gobernación**. Inicialmente tiñan encargada a loita contra o bandolerismo e a seguridade viaria nas estradas. Os levantamentos anarquistas no campo fixeron que tamén se lles encargase manter a orde nas zonas rurais.

A inestabilidade ministerial, a corrupción política e a unión da oposición e os sectores máis aperturistas do moderantismo contra o proxecto de Bravo Murillo de reformar a Constitución nun sentido tan conservador que supoñía a volta a un sistema próximo ao absolutismo, acabaría coa década moderada. En xuño de **1854** o xeneral **O' Donnell** encabezou un **pronunciamento militar en Vicálvaro (Madrid)** e chamou á insurrección a través do **Manifesto de Manzanares**, escrito polo mozo **Antonio Cánovas**. Aínda que ambos estaban ligados á corrente moderada **uníronse aos progresistas** neste levantamento **contra o goberno**. A sublevación estendeuse polas cidades, onde se formaron xuntas revolucionarias co apoio das clases populares. Ante o temor á radicalización da protesta, **Isabel II encargou formar goberno a Espartero**, líder dos progresistas, **coa participación de O' Donnell**, que fundaría o partido centrista a Unión Liberal. Iniciábase así o chamado Bienio Progresista.

2.2. O Bienio Progresista (1854 - 1856)

Espartero formou un goberno no que se integrou O' Donnell e que puxo en marcha unha política progresista co apoio das clases medias urbanas. Durante este breve período tomáronse importantes **reformas no campo económico orientadas a impulsar a industrialización** de España, aprobándose a **Lei de Ferrocarrís de 1855** para impulsar a súa construción. Moi

relacionada coa anterior, a **Lei de Bancos e Sociedades de Crédito** organizaba o sistema bancario, mentres que a **Desamortización de Madoz** determinaba a expropiación e posta en venda de todas as propiedades que aínda permanecían amortizadas, especialmente as municipais (bens de propios e comúns).

No ámbito político elaborouse unha nova **constitución**, a **de 1856**, de carácter progresista, pero **non chegou a ser promulgada** pois a coalición gobernante entrou en crise. **As medidas económicas só beneficiaran á burguesía** mentres que **as clases baixas** vían como **empeoraban as súas condicións de vida** pola alza de prezos e as malas colleitas. Os motíns e as reivindicacións das clases baixas asustaron á burguesía e aceleraron a división interna do goberno. Espartero dimitiu e a raíña encargou a O'Donnell formar goberno e acabar coas protestas.

2.3. A volta ao moderantismo e a crise do reinado

O'Donnell formou goberno apoiado polo partido que el mesmo creara en 1854 ao escindir-se dos moderados, a **Unión Liberal**, que axuntou aos sectores máis centristas do liberalismo e tentou levar un política de equilibrio entre ambas as tendencias, aínda que restableceu a constitución de 1845 e eliminou as medidas máis progresistas do bienio. Ademais **beneficiouse do crecemento económico que seguiu á lexislación do Bienio e enforcouse nunha política exterior de prestixio** para desviar a atención dos problemas internos, crear conciencia nacional e patriótica e contentar ao exército, como as campañas en Indochina, México e Marrocos, de escasos resultados prácticos salvo esta última.

En **1863**, con todo, a presión dos moderados por volver ao poder, como desexaba tamén a raíña, precipitaron a **substitución de O'Donnell por Narváez**. As **formas máis autoritarias** dos moderados radicalizaron aos progresistas, que, con apoio dos demócratas, recorreron de novo á sublevación. A dura **represión** goberamental tanto do **levantamento do cuartel de San Gil** como **sobre os estudantes na noite de San Daniel** restou apoios, incluídos os unionistas, ao goberno.

Á crise final do sistema tamén contribuíu a **crise económica xeneralizada desde 1866** (crise dos ferrocarrís, crise da Bolsa e das inversións, crise da industria téxtil catalá pola "fame de algodón" que provoca a Guerra de Secesión americana, crise de subsistencias e epidemia de cólera...) co consecuente descontento popular; a **falta de liderado** nos principais partidos políticos **tras a morte de O'Donnell e Narváez**; e o propio **desprestixio da raíña**, tanto **pola súa vida persoal** como pola súa continuada **inxerencia política a favor do moderantismo**.

Estas circunstancias uniron a progresistas, demócratas e republicanos no **Pacto de Ostende de 1866** co obxectivo de derrocar a Isabel II. Cando os unionistas se unan dous anos máis tarde (trala morte de O'Donnell e a súa substitución por Serrano), a Revolución Gloriosa acabará triunfando e expulsando á raíña.

22. A REVOLUCIÓN GLORIOSA E A CONSTITUCIÓN DE 1869.

ESQUEMA-RESUMO:

T 22. A Revolución Gloriosa e a Constitución de 1869.

Introdución: panorama xeral do Sexenio Democrático (1868-1874).

1.- O inicio do período: **a revolución de setembro de 1868.**

1.1.- **Causas** da revolución: conxunción de varios factores que aceleran o descrédito do sistema isabelino:

- ✓ A **crise económica**: combinación de crise financeira capitalista + crise industrial + forte crise de subsistencias.
- ✓ Tensións e **conflictos sociais**: diversos sectores sociais rebélanse contra o sistema isabelino.
- ✓ O deterioro da situación política: crise interna da monarquía isabelina e **crise política** conxuntural (1865-1868).
 - Gobiernos da Unión Liberal e ultramoderados: represión política sistemática + imposibilidade de acceso ao poder polos mecanismos constitucionais> os partidos da oposición optan polo "retraemento" ou pola conspiración:
 - sublevación dos sarxentos do cuartel de San Gil (22 xuñ 1866) > fracaso e represión.
 - progresistas e demócratas asinan o Pacto de Ostende (16 ago 1866); os unionistas únense en nov 1867 tras morrer O'Donnell.

1.2.- **Desenvolvemento** da Gloriosa revolución.

- ✓ Comeza cun pronunciamento clásico: **sublevación** do exército en Cádiz (18 set 1868) + formación de **xuntas revolucionarias**.
 - As reivindicacións populares: de carácter democrático (sufraxio universal, liberdades de prensa, reunión e asociación...), políticas (convocatoria de Cortes, nova Constitución) e sociais (supresión do sistema de quintas, do imposto de consumos...).
- ✓ **Extensión e triunfo da revolución**: derrota das forzas gobernamentais (Alcolea) e exilio de Isabel II (30 set 1868).

2.- **Instauración dun novo réxime baseado nos principios do liberalismo democrático.**

2.1.- O Goberno Provisional dirixido polo xeneral Serrano (out 1868 - xuñ 1869).

- ✓ Composición: coalición de progresistas e unionistas, que dissolveu as xuntas e controlou a deriva revolucionaria
- ✓ Programa de reformas, que satisfacía parte das demandas populares: reformas políticas, relixiosas, sociais e económicas.
- ✓ Eleccións a Cortes constituíntes mediante sufraxio universal masculino (xan 1869): relación das forzas políticas durante o Sexenio.

2.2.- **Trazos básicos da Constitución liberal democrática de 1869:**

- ✓ Soberanía nacional, en realidade popular: sufraxio universal masculino.
- ✓ Monarquía constitucional limitada, con predominio das Cortes ("o rei reina pero non goberna").
- ✓ Ríxida separación de poderes: lexislativo (Cortes bicamerais) / executivo (rei, a través do Goberno) / xudicial (tribunais independent).
- ✓ Aconfesionalidade do Estado + liberdade de cultos en privado e público.
- ✓ Extensa e precisa regulación dos dereitos e liberdades fundamentais (entre eles, destacar os novos dereitos de reunión e asociación).
- ✓ Descentralización administrativa: concellos e deputacións elixidos por sufraxio universal, teñen unha gran autonomía.

2.3.- **A Rexencia do xeneral Serrano (xuño 1869 - xaneiro 1871).**

- ✓ Período de convulsións sociais e movementos revolucionarios: alzamentos republicanos + partidas carlistas + insurrección cubana.
- ✓ A busca dun novo rei para España: diversos candidatos propostos: Antonio de Orleans (francés) / Fernando de Coburgo (portugués) / Leopoldo de Hohenzollern (prusiano) / Carlos VII (carlista) / príncipe Alfonso (fillo de Isabel II) / xeneral Espartero / Amadeo de Savoia (italiano).
- ✓ Elección de Amadeo de Savoia polas Cortes (16 nov 1870): chega a España (30 dec 1870) e xura a Constitución (2 xan 1871).

3.- **A monarquía democrática de Amadeo de Savoia (2 xan 1871 - 11 feb 1873).**

3.1.- A **oposición** á nova monarquía.

- ✓ Rexeitamento da maior parte do país: razóns da oposición da aristocracia - Igrexa - pobo - carlistas - moderados - republicanos.
- ✓ Ausencia de apoios: asasinato de Prim (27 dec 1870) e ruptura da coalición de goberno (unionistas, progresistas e demócratas).

3.2.- Unha **permanente inestabilidade**: simultaneidade de varios conflitos que imposibilitan unha efectiva acción de goberno:

- ✓ Dificultades de goberno: tensións entre os líderes políticos (Serrano, Sagasta, Ruiz Zorrilla)
- ✓ O desenvolvemento da **guerra independentista de Cuba**, iniciada en 1868 e que durará ata 1878.
- ✓ A **terceira guerra carlista**, iniciada en abril de 1872: os carlistas dominaron Navarra e o País Vasco ata a súa derrota definitiva en 1876.
- ✓ A **oposición republicana**: mobilizacións que buscaban desestabilizar a monarquía e conseguir apoio popular para implantar a república.
- ✓ **Renuncia de Amadeo I** (11 feb 1873): Congreso e Senado, reunidos en Asemblea Nacional, deciden proclamar a República.

1. AS CAUSAS DA REVOLUCIÓN

1.1. A crise económica

→ Gran parte do último período do reinado de Isabel II (1843-1868):

Estivo caracterizado por unha fase de expansión económica que afectou a toda Europa.

A mediados da década de 1860 a situación empezou a cambiar:

En **1866** fíxose patente o **inicio dunha importante crise económica**:

A **recesión** manifestouse a nivel financeiro e industrial, e constituíu a **primeira gran crise do sistema capitalista a nivel internacional**.

Tamén **coincidiu cunha crise de subsistencias**, que tivo importantes consecuencias nas condicións de vida das clases populares.

→ A **crise financeira**:

Provocada pola **baixada do valor das accións en Bolsa**, por mor da crise **dos ferrocarrís**:

A construción da rede ferroviaria implicou un gran investimento de capitais en Bolsa, pero ao comezar a explotación das liñas, o seu rendemento económico foi menor do esperado.

O escaso desenvolvemento industrial español non foi suficiente para que o transporte de mercadorías e viaxeiros tivese unha gran demanda, e o valor das accións esborrallouse.

Os investidores esixiron subvencións ao goberno, pero este carecía de fondos e éralle imposible recorrer ao préstamo, xa que as cotizacións da débeda pública tamén se esborrallaron.

A situación provocou a **crise de moitas entidades financeiras**, que cancelaron os seus créditos e estenderon a alarma cara a particulares e empresas.

→ A crise financeira coincidiu cunha **crise industrial**:

Sobre todo **en Cataluña**.

A industria téxtil abastecía-se en gran parte con algodón importado de Estados Unidos, pero a **Guerra de Secesión americana (1861-1865)** encareceu a importación desta materia prima e **provocou** un período de **“fame de algodón”**.

Moitas pequenas industrias do sector algodonero non puideron afrontar a **alza de prezos** nun momento no que **descendía a demanda** de produtos téxtiles debido:

Á crise económica xeral.

Ao forte aumento dos prezos dos alimentos provocado pola crise de subsistencias.

→ A **crise de subsistencias**:

- ✓ Iniciouse en 1866.
- ✓ Por mor dunha **serie de malas colleitas** que deron como resultado unha **carestía do trigo**, alimento básico da poboación española.

- ✓ Os prezos empezaron a subir.
- ✓ O **custo do pan** sufriu o conseqüente **aumento**, e o mesmo ocorreu con outros produtos básicos para a alimentación (arroz, bacallau, etc.).
- A **combinación de ambas as crises, a agrícola e a industrial, agravou a situación:**
 - ✓ **No campo**, a fame conduciu a un clima de forte **violencia social**.
 - ✓ **Nas cidades**, a consecuencia foi unha **onda de paro** que provocou un descenso do nivel de vida das clases traballadoras.

1.2. A deterioración política

→ A mediados da década de 1860, gran parte da poboación española tiña motivos de **descontento contra o sistema isabelino:**

- ✓ Os grandes **investidores** reclamaban un goberno que tomase medidas para salvar os seus investimentos en Bolsa.
- ✓ Os **industriais** esixían proteccionismo.
- ✓ Os **obreiros e campesiños** denunciaban a súa miseria.
- En **1866**, despois da **revolta** fracasada dos **sarxentos do cuartel de San Gil** e da súa **dura represión** (66 fusilados), O' Donnell foi apartado do goberno pola raíña, pero os seguintes gabinetes do Partido Moderado (Narváez e González Bravo) continuaron **gobernando por decreto, pechando as Cortes e fixeron oídos xordos aos problemas do país.**
- **Ante a imposibilidade de acceder ao poder por mecanismos constitucionais, o Partido Progresista, dirixido por Prim**, practicou unha política de retraemento e conspiración:

- ✓ **Negouse a participar nas eleccións.**
- ✓ **Defendeu a conspiración** como único medio para poder gobernar.
- Na mesma situación atopábase **o Partido Demócrata.**
- Ambos os partidos **asinaron en 1866 o Pacto de Ostende (Bélxica):**
Coa vontade de unificar as súas actuacións para acabar co moderantismo no poder.

O compromiso:

- ✓ Propoñía o **fin da monarquía isabelina.**
- ✓ Deixaba a **decisión** sobre a **nova forma de goberno (monarquía ou república)** en mans dunhas **Cortes constituíntes**, que serían elixidas **por sufraxio universal masculino** tras o triunfo do movemento insurreccional.
- Ao devandito pacto **adheríronse os unionistas en novembro de 1867**, tras a morte de O' Donnell (xa no **Pacto de Bruxelas**, de xuño de 1867, concreción do de Ostende).
- Esta adhesión foi **fundamental para o triunfo da revolución e para definir o seu carácter:**
 - ✓ Os unionistas (Serrano) **achegaron** unha boa parte da cúspide **do exército**, dado que contaban con moitos dos seus **altos mandos.**
 - ✓ Pero, o **carácter conservador** e oposto a todo cambio social dos unionistas **contrarrestou o peso dos demócratas** e reduciu o levantamento de 1868 a un simple pronunciamento militar, por moito que as proclamas e os manifestos falasen de revolución e utilizasen as reivindicacións de liberdade e xustiza social.

2. A REVOLUCIÓN DE SETEMBRO DE 1868

2.1. A revolución do 68 e o Goberno provisional

- O **19 de setembro de 1868**, a **escuadra** concentrada na **baía de Cádiz**, ao **mando do brigadier Juan Bautista Topete**, protagonizou un **pronunciamento militar contra o goberno de Isabel II.**
- **Prim**, exiliado en Londres, e **Serrano**, desterrado en Canarias, **reuníronse** cos sublevados e rapidamente **conseguiron o apoio da poboación gaditana**, tras a **publicación dun manifesto** no que se pedía aos cidadáns que acudisen ás armas para defender a liberdade, a orde e a honradez, e que terminaba co lema **“Viva España con honra!”**.

→ O **gobierno da raíña Isabel II** tentou defender o trono coas armas:

Enviou desde Madrid un exército ao mando de Novaliches **para enfrontarse cos sublevados**, que se agrupaban en Andalucía ao mando do xeneral Serrano:

Ambas as forzas **atopáronse en Puente de Alcolea, preto de Córdoba**, onde o día 28 de setembro librouse unha batalla que deu a **vitoria ás forzas afíns á revolución**.

→ O **gobierno** non viu máis saída que **dimitir e a raíña** non tivo máis remedio que **exiliarse**:

Saíu de San Sebastián con dirección **a Francia** o 29 de setembro de 1868, onde foi acollida polo emperador Napoleón III.

→ Na revolución tiveron un **gran protagonismo as forzas populares**, sobre todo **urbanas, dirixidas** por un sector dos **progresistas, os demócratas e os republicanos**:

En moitas cidades españolas constituíronse **Xuntas revolucionarias**, que organizaron o levantamento e lanzaron chamamentos ao pobo. As consignas eran parecidas en todos lados.

Demandaban:

- ✓ Liberdade.
- ✓ Soberanía.
- ✓ Separación da Igrexa e o Estado.
- ✓ **Supresión das quintas.**
- ✓ Sufraxio universal.
- ✓ **Abolición** de impostos de **consumos**.
- ✓ Eleccións a Cortes constituíntes.
- ✓ Repartición da propiedade.
- ✓ Proclamación da república.

→ O radicalismo dalgunhas propostas das Xuntas revolucionarias **non era compartido polos dirixentes unionistas e progresistas**, que xa viran **cumprido o seu obxectivo de derrocar á monarquía**.

→ Nos primeiros días de outubro, tras entrar en Madrid, os sublevados **propuxeron á Xunta revolucionaria da capital**, que se achaba baixo o seu control, **o nomeamento dun Goberno provisional de carácter centrista, sen consultar ás Xuntas provinciais nin locais**.

→ O xeneral **Serrano** foi **proclamado rexente**, e o xeneral **Prim**, **presidente dun goberno integrado por progresistas e unionistas, que marxinao ao resto de forzas políticas**:

* O novo executivo **ordenou disolver as Xuntas e desarmar á Milicia Nacional**, deixando ben patente que unha cousa era derrocar aos Borbóns e outra pretender cambios revolucionarios no sistema económico ou político.

2.2. A Constitución de 1869 e a rexencia

→ O novo goberno provisional **promulgou unha serie de decretos para dar satisfacción a algunhas demandas populares** (liberdade de imprenta, dereito de reunión e asociación, sufraxio universal, etc.) **e convocou eleccións a Cortes constituíntes**:

Os comicios, celebrados en xaneiro de 1869, foron os **primeiros** en España que recoñeceron o **sufraxio universal masculino** (só para homes maiores de 25 anos):

Deron a **vitoria á coalición gobernamental** (progresistas, unionistas e un sector dos demócratas), **partidaria da fórmula monárquica**.

Tamén apareceron **na Cámara dúas importantes minorías: a carlista e a republicana**.

As Cortes reuníronse no mes de febreiro e **crearon unha comisión parlamentaria encargada de redactar unha nova Constitución**, que foi **aprobada o 1 de xuño de 1869**.

→ A **Constitución de 1869**, a **primeira democrática (demoliberal)** da historia de España, estableceu un **amplio réxime de dereitos e liberdades**:

Recoñecíase:

- ✓ Dereitos de manifestación, reunión e **asociación**.
- ✓ A liberdade **de ensino**.

- ✓ A igualdade para obter emprego.
 - ✓ A liberdade para profesar de maneira pública ou privada calquera **relixión**, aínda que o Estado debía manter o culto católico.
 - ✓ A **soberanía nacional**, da que emanaban tanto a lexitimidade da monarquía como os tres poderes.
 - ✓ O Estado declarábase monárquico, pero a **potestade de facer leis residía exclusivamente nas Cortes** (o rei tan só as promulgaba, non podía vetalas, e os seus poderes quedaban bastante limitados). As Cortes **compoñíanse dun Congreso e un Senado**, que debería reunirse ao mesmo tempo.
 - ✓ As **provincias de ultramar**, Cuba e Porto Rico, gozaban dos **mesmos dereitos que as peninsulares**, mentres **Filipinas** quedaba gobernada por unha **lei especial**.
- Proclamada a Constitución e co trono vacante, as Cortes **estableceron unha rexencia**, que recaeu no xeneral **Serrano**.
- **Prim** era designado **xefe de goberno**. A súa tarefa non era fácil:
- ✓ Os **republicanos** mostraban o seu descontento coa nova situación.
 - ✓ Os **carlistas** volvían á actividade insurreccional.
 - ✓ A **situación económica** era grave.
 - ✓ Había que **atopar un monarca** para a Coroa española.
- O novo goberno foi **recibido con simpatía por gran parte dos países europeos**, xa que:
- ✓ Poñía fin a longo prazo etapa de inestabilidade política de Isabel II.
 - ✓ Os novos dirixentes parecían máis adecuados para **emprender as reformas económicas necesarias a fin de garantir os investimentos e os negocios estranxeiros**.

2.3. O intento de renovación económica (este epígrafe pódese suprimir).

- Un dos obxectivos da “Gloriosa” era reorientar a política económica: Pretendíase establecer unha lexislación que protexese os intereses económicos da burguesía nacional e dos investidores estranxeiros.
- A política económica desta etapa caracterizouse por:
- ✓ A defensa do **librecambismo**.
 - ✓ A **apertura** do mercado español á **entrada de capital estranxeiro**.
- O ministro de Facenda, **Laureano Figuerola**:
- ✓ Suprimiu a contribución de consumos.
 - ✓ Para compensar a perda de ingresos, introduciu a **contribución persoal**, que gravaba a todos os cidadáns de forma directa **segundo a súa renda**.
 - ✓ Un decreto estableceu a **peseta como unidade monetaria**, equivalente a catro dos antigos reais, nun intento de unificar e racionalizar o sistema monetario.
- O problema máis grave era o **caótico estado da Facenda** española:
- ✓ A **débeda pública** estaba disparada.
 - ✓ A grave **crise dos ferrocarrís** só parecía ter solución utilizando recursos públicos para subvencionar ás compañías ferroviarias.
- Todo iso **pretendeuse solucionar mediante a Lei de Minas de 1869 (desamortización do subsolo)**:
- ✓ Venda ou concesión de xacementos mineiros a distintas compañías, esencialmente estranxeiras.
 - ✓ Unha medida coherente coa liberalización da economía, que ofrecía unhas xenerosas facilidades á entrada de capitais do exterior.
 - ✓ Cos ingresos obtidos da chamada desamortización do subsolo, fíxose fronte á devolución dos préstamos.
- Outra importante actuación sobre a economía foi a **liberalización dos intercambios exteriores**:

- ✓ Aprobada en xullo de 1869 mediante a **Lei de Bases Arancelarias (Arancel Figuerola)**:
- ✓ Poñía fin á **secular tradición proteccionista da economía española**.
- ✓ Esta medida contou rapidamente coa **oposición dos industriais algodoneros cataláns e cos cerealistas do interior**, que vían perigar o seu monopolio sobre o mercado español.

2.4. A frustración das aspiracións populares

→ A Constitución de 1869:

- ✓ Consolidou un réxime político baseado nos principios liberal-democráticos, que inspiraron aos impulsores da revolución de setembro de 1868.
- ✓ Frustrou algunhas das aspiracións doutros grupos políticos, especialmente moitas das reivindicacións de carácter popular.

→ A forma de goberno monárquica desgustou aos que aspiraban establecer un réxime republicano.

→ O mantemento do culto e do clero aprobado pola Constitución desagradaba a amplos sectores radicais.

→ A persistencia das desigualdades sociais non gustaba a campesiños, xornaleiros e traballadores de fábrica, que non vían mellorar a súa situación.

→ Durante o período da rexencia (1869-1870):

- ✓ Houbo unha **forte conflictividade social**, que se mantivo ao longo de todo o Sexenio.
- ✓ O **campesiñado demandaba unha mellor repartición da terra**.
- ✓ As revoltas urbanas protestaban contra os **consumos, as quintas e o aumento dos prezos**.
- ✓ O incipiente **movemento obreiro** sufriu un proceso de **radicalización en demanda da mellora das condicións salariais e de traballo**.

→ Os **republicanos encarnaron gran parte dese descontento, pero** o fracaso das súas insurreccións (1869) e a **imposibilidade de conseguir pola vía parlamentaria e política os obxectivos populares** conduciron a que a maioría destes sectores **se inclinaran cara a posicións máis radicais (internacionalismo)**:

Estas **ideas internacionalistas** chegaron a España **a partir de 1868**, grazas á ampliación das liberdades públicas outorgada polo Goberno provisional, como a apertura de fronteiras e o recoñecemento do dereito de asociación e de liberdade de imprenta.

A expansión das ideas **vinculadas á Primeira Internacional (anarquismo e socialismo)** abriu unha nova etapa e conduciu á organización do proletariado e do campesinado ao redor das novas organizacións de clase, afastadas dos partidos clásicos.

3. O REINADO DE AMADEO DE SAVOIA (1871-1873)

3.1. Un monarca para un réxime democrático

→ Prim foi o encargado de sondar aos embaixadores estranxeiros e de levar a cabo as negociacións necesarias para establecer un consenso internacional sobre o candidato máis idóneo para o vacante trono español:

- A dinastía portuguesa (Fernando de Portugal) rexeitouno.

- Napoleón III (Francia) vetou:

- Ao Duque de Montpensier, era o candidato da facción conservadora liderada por Topete. Cuñado de Isabel II e pretendente ao trono francés (era fillo do destronado Luis Felipe de Orleáns).

- Ao pretendente alemán, o príncipe prusiano Leopoldo de Hohenzollern (causa indirecta da guerra franco-prusiana).

Conseguíu impoñerse a candidatura de Amadeo de Savoia defendida por Prim:

Membro dun dinastía que gozaba de gran popularidade por ser artífice da unificación de Italia.

→ O novo monarca, de só 26 anos de idade, foi elixido rei de España polas Cortes en novembro de 1870, e chegou ao país polo porto de Cartaxena o 30 de decembro.

→ Tres días antes atentaran contra o xeneral Prim, quen faleceu o mesmo día en que Amadeo chegaba a España:

O novo monarca quedou sen o seu valedor e conselleiro máis fiel.

→ O 2 de xaneiro de 1871, Amadeo de Savoia foi proclamado rei e, tras tomarlle xuramento, as Cortes constituíntes disolvéronse para iniciar unha nova etapa de monarquía democrática.

3.2. As dificultades da nova dinastía

→ A nova dinastía contaba con **escasos apoios**:

Na votación das Cortes só obtivo 191 votos dos 311 deputados presentes.

Satisfacía a progresistas e unionistas e, aínda así, non todos os sectores dos devanditos partidos estaban de acordo.

O rei e a súa esposa Vitoria contaron desde o principio coa clara **oposición da aristocracia, o clero e as camarillas cortesás** da época de Isabel II, sobre todo cando o monarca mostrou a súa intención de manter unha escrupulosa neutralidade en cuestións políticas.

Unha **parte do exército** non vinculada a progresistas nin a unionistas mostrou a súa resistencia para expresar fidelidade ao novo monarca, o que foi especialmente grave cando se desencadeou o conflito carlista ou se iniciou a guerra en Cuba.

Non obtivo o favor popular, por causa quizáis do arraigamento do **republicanismo**, contrario á monarquía de calquera signo.

→ Unha vez establecido o sufraxio universal (masculino) e as liberdades políticas, o novo monarca pretendeu consolidar un réxime plenamente democrático.

→ Os dous anos do reinado de Amadeo de Savoia víronse marcados por **constantes dificultades**:

- ✓ Os problemas económicos do Estado seguían sendo perentorios e houbo de recorrer á emisión de débeda pública.
- ✓ Produciuse unha loita permanente entre os grupos políticos, así como a revitalización do **conflito carlista**, da **guerra en Cuba** e das **insurreccións republicanas**.

3.3. Unha permanente inestabilidade

→ Amadeo I contou desde o principio coa **oposición dos moderados (alfonsinos)**:

Consideraban ilexítima á nova dinastía.

Continuaban fieis aos Borbóns.

Conscientes da impopularidade de Isabel II, **empezaron a organizar a restauración borbónica na persoa do príncipe Alfonso**, fillo da raíña.

Cánovas del Castillo:

Principal dirixente deste grupo.

Foi captando a moitos disidentes unionistas e progresistas, e convenceunos de que a monarquía borbónica era a garantía de orde e estabilidade fronte ao excesivo liberalismo da monarquía de Amadeo I. Esta opción contou cos **apoios de**:

- ✓ A **Igrexa**, contraria á nova situación, sobre todo despois do decreto de Prim que obrigaba ao clero a xurar a Constitución de 1869.
- ✓ A **elite do diñeiro**, oposta a un réxime que lexislaba en contra dos seus intereses: abolición da escravitude en Cuba, regulación do traballo infantil, etc.

→ Os **carlistas**:

Beneficiados polo clima de liberdade que introduciu a “Gloriosa”.

Organizáronse como forza política.

- ✓ A chegada de Amadeo de Savoia deu argumentos a **un sector do carlismo** para volver tentar métodos de **insurrección armada**. En 1872, unha vez desaparecida Isabel II, subleváronse animados polas posibles **expectativas de sentar no trono ao seu candidato, Carlos VII**. A rebelión **iniciouse no País Vasco e estendeuse a Navarra e a zonas de Cataluña**. Aínda que non constituíu un verdadeiro perigo, converteuse nun foco permanente de problemas e inestabilidade.

- ✓ Mentres, **outra facción do carlismo** foise consolidando como unha **forza política de orientación ultracatólica e oposta á nova monarquía**.

→ Amadeo tampouco contaba co respaldo dos **sectores republicanos** nin dos **grupos populares** que lles daban apoio:

Aspiraban a un cambio de sistema social.

No ano **1872** producíronse novas **insurreccións de carácter federalista**, nas que se combinaba a acción dos republicanos **coa influencia das ideas** internacionalistas, especialmente de carácter **anarquista**, que, aínda que foron rapidamente reprimidas, fixeron aumentar aínda máis a inestabilidade do réxime.

→ En **1868 iniciouse**, co chamado “berro de Yara”, un conflito **na illa de Cuba**:

Coñecido como “**Guerra dos Dez Anos**”.

Era un dos últimos territorios coloniais españois.

A insurrección, **dirixida por algúns propietarios criollos** (brancos nados na illa) contou rapidamente **co apoio popular ao prometer o fin da escravitude na illa**.

O goberno da metrópole impulsou o proxecto de acabar coa escravitude e mostrouse partidario de conceder reformas políticas á illa.

A negativa dos sectores económicos españois con intereses en Cuba frustrou a posibilidade dunha solución pacífica ao conflito e converteu a guerra nun grave problema.

→ **A crise final do reinado de Amadeo de Savoia foi resultado da desintegración da coalición gobernamental (unionistas, progresistas e demócratas):**

- ✓ En dous anos formáronse **seis gobernos** e houbo que convocar **eleccións tres veces**.
- ✓ A **oposición**, a partir de 1872, practicaba un total **abstencionismo** como forma de presión política.
- ✓ Privado de todo apoio, **o 11 de febreiro de 1873, Amadeo de Savoia presentou a súa renuncia ao trono e abandonou España** deixando unha impresión de país ingobernable e contrario a unha monarquía democrática.

23. A PRIMEIRA REPÚBLICA ESPAÑOLA (PROXECTO DE CONSTITUCIÓN FEDERAL E CANTONALISMO)

ESQUEMA-RESUMO:

T 23. A primeira república (proxecto de Constitución federal e cantonalismo).

4.1.- Unha experiencia efémera e convulsa, que fracasou pola confluencia de múltiples factores adversos:

- O contexto: indiferenza e **illamento internacional** (só recoñecida por EEUU e Suíza) + receo dos Gobernos conservadores europeos, que asociaban República e revolución social.
- **Carencia de apoio das masas populares** ante a frustración das súas esperanzas e a insatisfacción das súas reivindicacións.
- Graves **conflitos internos e externos (3 guerras civís)**: a guerra de Cuba, a guerra carlista e o movemento cantonalista.
- A **escisión interna dos republicanos**, gravemente enfrontados entre si: **unitarios** (Castelar) - federais **gradualistas** (Pi i Margall) - federais **intransixentes** (José María Orense).

4.2.- Evolución da Primeira República.

A.- Primeiro Goberno republicano: Estanislao Figueras (de 11 febreiro 1873 a 11 xuño 1873).

- Proclamación da república: do entusiasmo popular á frustración > tensións e inestabilidade.
- Eleccións de maio: triunfo dos republicanos federais nun clima de retraemento e abstención > proclamación da República federal.

B.- Segundo Goberno republicano: a república federal de **Francisco Pi i Margall** (de 11 xuño 1873 a 18 xullo 1873).

- **O proxecto de Constitución Federal (17 xul 1873):**

- España: unha **república federal** formada por **17 Estados** federados.
- Nova organización dos poderes: lexislativo (Asemblea Nacional), executivo (Goberno), xudicial, e de relación entre eles (Pres. Rep.).
- Afirmaba por vez primeira o **Estado laico**: sancionaba a separación da Igrexa e o Estado.
- **Soberanía popular**, exercida en 3 niveis polos organismos políticos da República: **municipio** (gran autonomía), **Estado rexional** e **Estado federal** ou nación.
- Recollía unha **declaración de dereitos moi semellante á de 1869**: liberdade de expresión, de reunión e asociación...

➤ **Gravísima situación interna e externa:**

- conflitos bélicos: continuaban a guerra independentista en Cuba + a terceira guerra carlista.
- revoltas sociais (Alcoy)+ políticas (**cantonalismo**) > clima de anarquía que o Goberno non é quen de solucionar.

A **rebelión cantonal** foi o conflito máis grave que destabilizou a República: **dirixida polos republicanos federais "intransixentes"** que querían **instaurar inmediatamente a República Federal desde abaixo e avanzar nas reformas sociais** sen esperar a que as Cortes Constiuíntes elaboraran e aprobaran a nova Constitución Federal, tal e como defendía o goberno de Pi i Margall contra o que se alzaron (paradoxalmente, o movemento cantonal inspirábase na súa teoría política do federalismo "pactista"). A rebelión **iniciouse o 12 de xullo de 1873** en Cartaxena (onde **finalizaría o 12 de xaneiro de 1874**) e espallouse sobre todo por **Valencia, Murcia e Andalucía**. O fracaso da estratexia de persuasión+represión de Pi i Margall para rematar coa insurrección provocou a súa substitución por Nicolás Salmerón.

C.- Terceiro Goberno republicano: a república unitaria de **Nicolás Salmerón** (de 18 xullo 1873 a 7 setembro 1873).

- **Xiro conservador** do réxime: restablecemento da orde e a unidade política do país > **recurso ao exército para rematar coa rebelión cantonal.**

D.- Cuarto Goberno republicano: a ditadura republicana de **Emilio Castelar** (7 setembro 1873 - 3 xaneiro 1874).

- **Goberno autoritario:** goberno **por decreto** e **represión militar** para facer fronte ás guerras cubana, carlista e cantonalista.

E.- A agonía da República e o proceso de restauración monárquica: xaneiro - decembro 1874.

- **Golpe de Estado do xeneral Pavía** (3 xan 1874): dissolve pola forza a Asemblea Nacional > morte da experiencia republicana.
- O **xeneral Serrano** asume o poder executivo da República (3 xan 1874), e goberna por decreto apoiado no exército nun clima de inestabilidade (república militar e autoritaria). Ilegaliza a AIT.
- O proceso de restauración da monarquía borbónica na persoa do príncipe Alfonso [XII]: o labor de **Cánovas del Castillo** (Proxecto de restauración: apoio financeiro das elites ultramarinas+Manifesto de Sandhurst)+ o **pronunciamiento de Martínez Campos** (29 dec 74).

Concl.: fracaso da experiencia democrática do Sexenio e inicio dunha nova época, que retorna á monarquía doutrinaria (a "Restauración").

1. A proclamación da República

→ A proclamación da Primeira República española foi a **saída máis fácil ante a renuncia de Amadeo de Savoia**.

→ As Cortes transformadas en Asemblea Nacional, depositarias da soberanía nacional en ausencia de monarca, decidiron someter a votación a **proclamación dunha república**, que **foi aprobada o 11 de febreiro de 1873** por unha ampla maioría.

→ Para presidir¹ o goberno foi elixido o republicano federal **Estanislao Figueras**, que contou para gobernar cos membros do seu partido e con algúns republicanos unitarios.

→ Pero o certo era que **gran parte da cámara** considerábase **monárquica**, e o seu voto republicano foi unha **estratexia para gañar tempo e organizar o retorno dos Borbóns** ao trono español.

→ A República **naceu con escasas posibilidades de éxito**, o que se evidenciou no **illamento internacional** do novo sistema:

* **Salvo Estados Unidos e Suíza**, ningunha potencia recoñeceu a República española, á que **vían como un réxime revolucionario** (como un eco da Comuna de París) que podía poñer en perigo a estabilidade dunha Europa maioritariamente burguesa e conservadora.

→ A pesar de todo, a República foi **recibida con entusiasmo polas clases populares**, que creron que chegara o momento de cumprir as súas **aspiracións de cambio social** (redución da xornada laboral, aumento de salarios e implantación inmediata do Estado federal).

→ Os federais ocuparon as corporacións de moitos municipios e constituíron Xuntas revolucionarias para desprazar da Administración aos antigos cargos monárquicos.

→ Con todo, gran parte **dos dirixentes do republicanismo federal**, encargados de poñer en funcionamento a nova República, **estaban lonxe das aspiracións revolucionarias das bases do seu propio partido**:

* O interese dos dirixentes republicanos por respectar a legalidade manifestouse na **disolución das Xuntas e na represión das revoltas populares**.

→ Pacificado o panorama, **convocáronse eleccións a Cortes constituíntes**, que **gañaron os republicanos**.

→ A vitoria electoral dos republicanos era, con todo, enganosa, xa que **máis dun 60% do electorado abstívose**.

2. O intento de instaurar unha República federal

→ As Cortes abríronse o 1 de xuño de 1873 e o día 7 proclamaron a República Democrática Federal.

→ A presidencia quedou en mans de 1º. **Estanislao Figueras**, pero **dimitiu ao cabo duns días** e o goberno pasou a mans de 2º. **Francisco Pi i Margall**. O seu **propósito** era **emprender grandes reformas**:

- ✓ A elaboración dunha constitución federal.
- ✓ A separación da Igrexa e o Estado.
- ✓ A concesión da independencia ás colonias.
- ✓ A restauración da disciplina no exército.
- ✓ A elaboración de unha serie de leis sociais (ensino, quintas, traballo, consumos...).

→ Os poucos meses **que durou a experiencia republicana non permitiron o desenvolvemento desa lexislación** reformista.

→ As iniciativas máis innovadoras foron:

- ✓ A ratificación da abolición da escravitude nas colonias.
- ✓ A supresión das quintas.
- ✓ A reforma dos impostos.
- ✓ O inicio dunha lexislación proteccionista no ámbito laboral.

→ **O proxecto de Constitución federal:**

1 A presidencia do goberno significou tamén asumir a presidencia da recentemente proclamada república. O cargo que obtivo Figueras (e posteriormente os seus sucesores no executivo) foi o de Presidente do Poder Executivo da República.

En xullo presentouse nas Cortes o proxecto da nova Constitución (elaborado en moi pouco tempo por Castelar), pero practicamente **non chegou a ser debatido e**, por conseguinte, **tampouco foi aprobado**.

A **proposta da Constitución Republicana Federal de 1873** seguía a **liña da Constitución de 1869** en relación á implantación da **democracia** e no recoñecemento de **ampos dereitos e liberdades**.

A **República** tería **un presidente** e, en canto ás **Cortes**, manteríanse as **dúas cámaras**, o Senado e o Congreso.

Declarábase a **liberdade de culto** e a **separación da Igrexa do Estado**.

O aspecto máis novo era a estrutura do Estado:

Establecíase que a **Nación española** estaba **composta por 17 Estados**, entre eles Cuba, e declaraba que o **poder emanaba de tres niveis**: municipios, Estados rexionais e Estado federal.

Os **Estados rexionais** terían **autonomía económica, administrativa e política**, “compatible coa existencia da Nación”, e elaborarían as súas **propias constitucións**, tamén **compatibles coa do Estado federal**.

O proxecto de Constitución expuña, **por primeira vez no liberalismo español**, un **Estado non centralista**, e recollía **tradicións rexionalistas** que estarían na **orixe das futuras propostas nacionalistas**.

→ **Os conflitos armados:**

A Primeira República tivo que enfrontarse a **graves problemas** que paralizaron a acción de goberno.

- **A insurrección carlista:**

O nacemento da República acelerara e animara o conflito armado, que pasou do enfrontamento cunhas cantas partidas armadas a unha verdadeira fronte aberta, cun auténtico exército e co dominio de diversos territorios tradicionalmente carlistas.

No mes de xullo estendeuse por gran parte de Cataluña, desde onde se fixeron incursións cara a Teruel e Cuenca, e consolidouse nas provincias vascas e o Maestrazgo.

As tropas gobernamentais impediron a extensión do conflito ás cidades, pero foron incapaces de acabar con el e prolongouse ata 1876.

- **Continuou a guerra en Cuba:**

Iniciada en 1868, continuaba estendéndose e cuxa situación a República foi incapaz de mellorar.

As **autoridades e funcionarios españois** na illa:

Eran en gran parte **proclives**, desde a época de Amadeo de Savoia, **á solución monárquica** encarnada no proxecto de restauración borbónica a través de Alfonso XII.

Actuaron á marxe do poder republicano.

Aínda así, os gobernos tentaron dar unha solución ao problema cubano co proxecto de estruturación federal do Estado:

Consideraba a Cuba e Porto Rico como un territorio máis da Federación española.

- Ao estalido da insurrección carlista e á guerra en Cuba engadiuse o **obstrucionismo dos partidos monárquicos** e as **divisións entre os republicanos**:

Iso socavou un réxime que tiña dificultades para dirixir a un exército escasamente fiel ao proxecto republicano.

3. A sublevación cantonal:

→ A sublevación cantonal **foi o conflito máis grave** que se produciu no breve período republicano e o que provocou a maior situación de crise para o goberno.

→ O cantonalismo era un **fenómeno complexo e heteroxéneo** no que se mesturaban:

- ✓ **Aspiracións autonomistas** propiciadas polos republicanos **federais intransixentes seguindo a teoría política do federalismo "pactista" de Pi i Margall** (contra cuxo goberno se alzaron os cantonalistas).

- ✓ **Aspiracións de revolución social** inspiradas nas novas ideas **internacionalistas** (os dirixentes da FRE-AIT só participaron en Alcoy e San Lucas de Barrameda).
- A **proclamación de cantóns independentes**, cos seus **gobiernos autónomos** e a súa **propia lexislación**, foi a **consecuencia de aplicar de forma radical e directa a estrutura federal desde abaixo**, impulsada, ao mesmo tempo, polo **desexo de avanzar nas reformas sociais**.
- Nas zonas con forte implantación republicana (Levante e Andalucía), a poboación, radicalizada polas aspiracións revolucionarias expandidas polos **núcleos anarquistas da Internacional**, alzáronse en cantóns independentes.
- Durante o **mes de xullo de 1873 proclamáronse cantóns** en Cartaxena, Sevilla, Cádiz, Selecta, Castellón, Valencia, Alacante, Salamanca... .
- Os **protagonistas** dos levantamentos cantonalistas eran un conglomerado social composto por:
 - ✓ Artesáns.
 - ✓ Pequenos comerciantes.
 - ✓ Asalariados.
- Foron **dirixidos**, en xeral, **polos federais intransixentes, decepcionados** polo rumbo dos acontecementos da **nova República**.
- O presidente **Pi i Margall**:
Opúxose a sufocar a revolta polas armas e **dimitiu**.
- Substituíulle **3º. Nicolás Salmerón**:
 - ✓ Deu por acabada a política de negociación cos cantóns e iniciou unha **acción militar** contra o movemento cantonalista.
 - ✓ Excepto en Cartaxena, a intervención militar **acabou rapidamente coa insurrección**, pero **deu un inmenso poder aos xenerais** que asumiron a represión.
 - ✓ Volveu colocar ao **exército no papel de único garante da orde e barreira contra a revolución social**.
 - ✓ **Salmerón dimitiu** a principios de setembro por problemas de conciencia, **incapaz de asinar as penas de morte impostas pola autoridade militar** contra uns soldados que en Barcelona se pasaran ao bando carlista.
- A presidencia recaeu entón en **4º. Emilio Castelar**:
 - ✓ Dirixente **do republicanismo unitario**.
 - ✓ Moito máis **conservador en cuestións sociais**.
 - ✓ A **República** iniciou a partir dese momento un **progresivo desprazamento á dereita**.
 - ✓ O novo executivo tentou aplicar unha **política de autoridade e forza** para controlar os problemas que afectaban ao país, especialmente a grave situación de Cartaxena.
 - ✓ O 13 de setembro Castelar **conseguiu plenos poderes das Cortes** para:
 - Reorganizar o exército.
 - Obter un crédito.
 - Gobernar co Parlamento pechado, que se mantivo así ata o día 2 de xaneiro de 1874.

4. O fin da experiencia republicana

→ Desde setembro de 1873, a República deu un claro **xiro conservador** co novo **gobierno de Castelar**:

Abandonara as pretensións federalistas e reformistas.

Non tiña maioría nas Cortes e, temendo ser destituído pola maioría federal, **suspendera as sesións parlamentarias e gobernou autoritariamente**, apoiado nos sectores máis conservadores e concedendo amplas atribucións aos xefes militares para que mantivesen a orde pública.

→ Ante esta situación, en decembro do mesmo ano, **un sector importante dos deputados** (Figueras, Pi e Salmerón) chegaron ao acordo de expor unha **moción de censura** ao goberno Castelar **para forzar a súa dimisión**, cando se renovasen as sesións de Cortes:

A intención deste grupo era volver controlar o goberno e poder devolver ao réxime republicano ás súas formulacións iniciais.

→ **O 3 de xaneiro de 1874 abríronse as Cortes e o goberno de Castelar foi derrotado:**

Era inminente a formación dun goberno de esquerda.

Ao coñecer este feito, o capitán xeneral de Castela a Nova, Manuel Pavía, esixiu a disolución das Cortes republicanas.

Os deputados resistíronse en principio, pero, **ante a invasión do hemiciclo por Pavía con forzas da Garda Civil, abandonaron a Cámara.**

Era o día **4 de xaneiro de 1874.**

Apenas houbo resistencia, nin política nin popular, o que mostra a **debilidade da República** que, **excesiva para uns e demasiado morna para outros**, apenas contaba con **base social** na que sustentarse.

→ **O poder pasou** nos meses seguintes a mans dunha coalición de unionistas e progresistas encabezada polo **xeneral Serrano:**

Tentou estabilizar un **réxime republicano de carácter conservador.**

A base social que podía apoiar un proxecto deste tipo xa optara pola solución alfonsina, isto é, a volta do fillo de Isabel II, Alfonso XII.

→ **O 29 de decembro de 1874, o pronunciamento militar de Arsenio Martínez Campos en Sagunto proclamou rei de España a Alfonso XII:**

Anteriormente, Isabel II abdicara no seu fillo.

Cánovas del Castillo converteuse no dirixente e ideólogo da súa causa.

→ O 1 de decembro de 1874 o príncipe Alfonso de Borbón asinara o **Manifesto de Sandhurst:**

Redactado por Cánovas del Castillo.

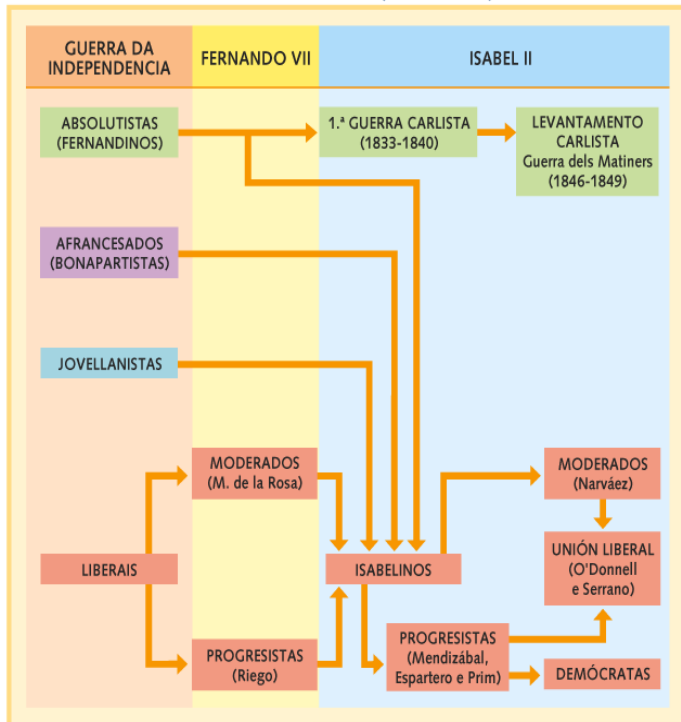
Sintetizaba o **programa da nova monarquía alfonsina:**

- ✓ Un réxime de signo **conservador e católico.**
- ✓ Garantiría o funcionamento do sistema político liberal.
- ✓ Restablecería a **estabilidade política e orde social.**

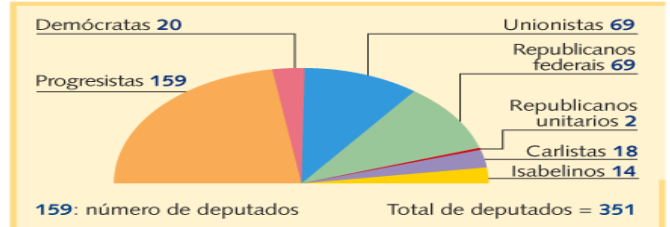
REXENCIA DE MARÍA CRISTINA		REXENCIA DE ESPARTERO	I S A B E L I I				
MINORÍA DE IDADE DE ISABEL II							
1833-1834	1835-1839	1840-1844	1845-1849	1850-1854	1855-1859	1860-1864	1865-1868
MODERADOS	PROGRESISTAS	MODERADOS	PROGRESISTAS	MODERADOS	PROGRESISTAS	UNIONISTAS	MODERADOS
1834 Estatuto Real	1836 Revoltas progresistas 1837 Desamortización de Mendizábal. Constitución progresista. Desmantelamento do Antigo Réxime	1840 Lei de Concellos 1842 Arancel librecambista	1844 Creación da Garda Civil 1845 Constitución moderada. Lei de Administración Local 1848 Código Penal	1849 Creación do Partido Demócrata 1851 Concordato coa Santa Sé	1854 Revolución progresista. Creación da Unión Liberal 1855 Desamortización de Madoz. Lei de Ferrocarrís 1857 Lei de Instrución Pública	1862 Intervención en México	1866 Crise económica. Sublevación de San Gil 1868 Caída de Isabel II. Revolución progresista
1ª GUERRA CARLISTA			GUERRA DELS MATINERS			GUERRA DE MARROCOS EXPEDICIÓN A INDOCHINA	

MONARQUÍA	GOBIERNO PROVISIONAL		MONARQUÍA		REPÚBLICA	
ISABEL II	GOBIERNO DOS XENERAIS SERRANO E PRIM		AMADEO I		REPÚBLICA FEDERAL	REPÚBLICA UNITARIA GOBIERNO DO XENERAL SERRANO
1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874
	- Revolución de setembro: a "Gloriosa" Caída de Isabel II - Eleccións por sufraxio universal masculino - Constitución democrática - Insurreccións republicanas	Asasinato de Prim	Inicio do reinado de Amadeo I	- Abdicación Amadeo I - Insurreccións federalistas	- Proclamación da I República - Proxecto de Constitución federal - MOVEMENTO CANTONALISTA - Golpe de Estado de Pavía. Disolución da República federal	Pronunciamento de Martínez Campos
GUERRA DOS DEZ ANOS EN CUBA						
				TERCEIRA GUERRA CARLISTA		

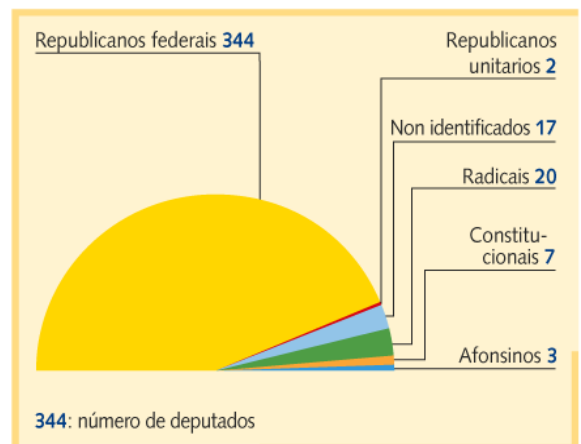
EVOLUCIÓN DOS PARTIDOS POLÍTICOS (1808-1868)

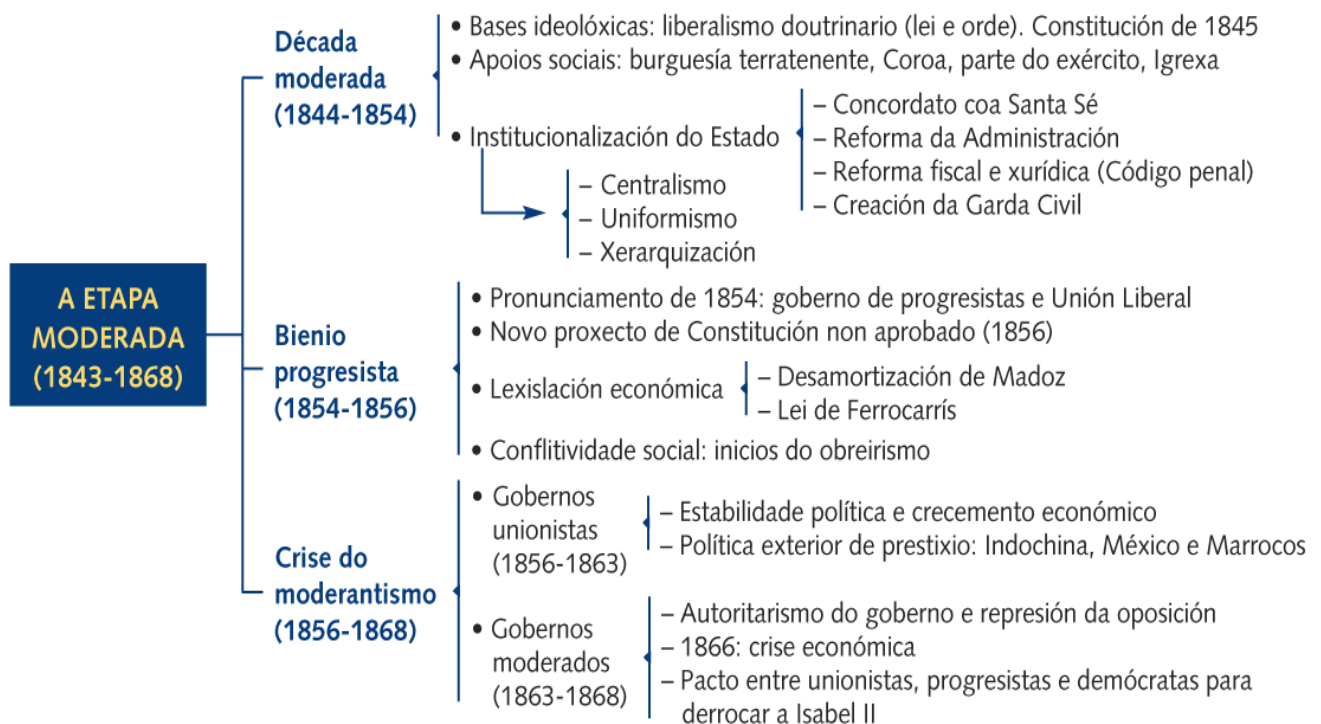
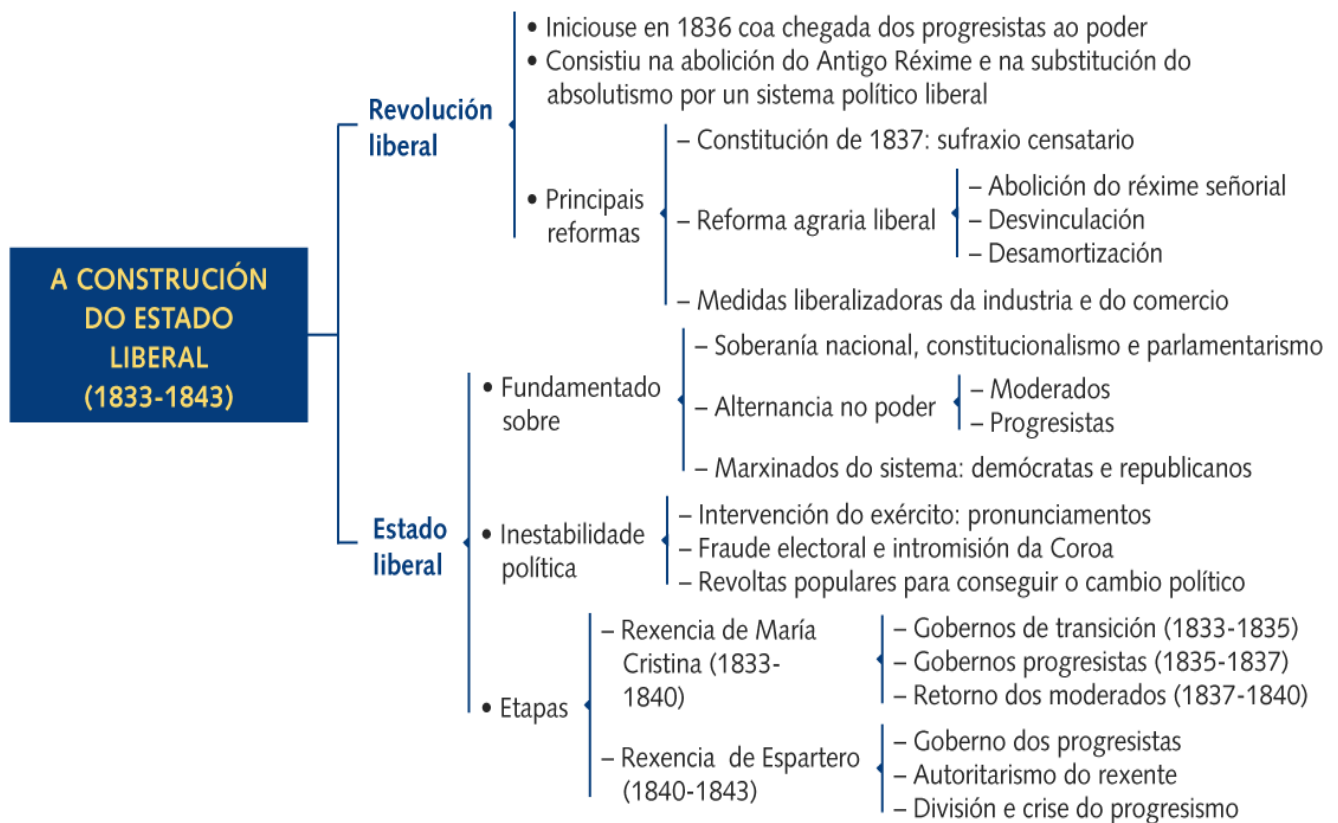
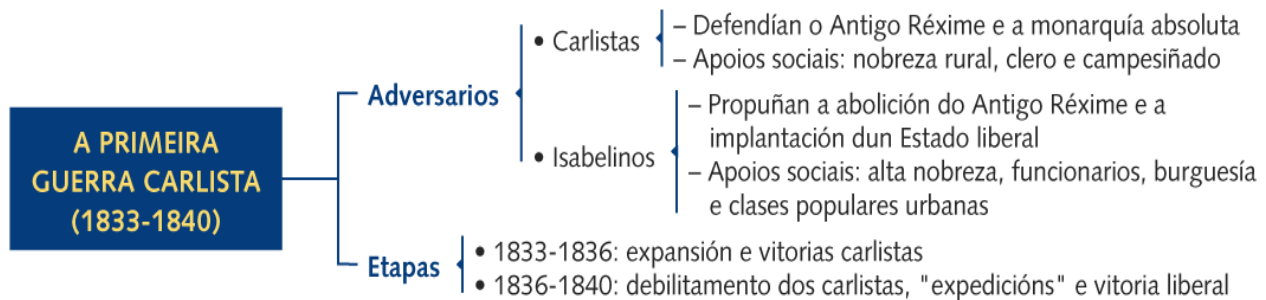

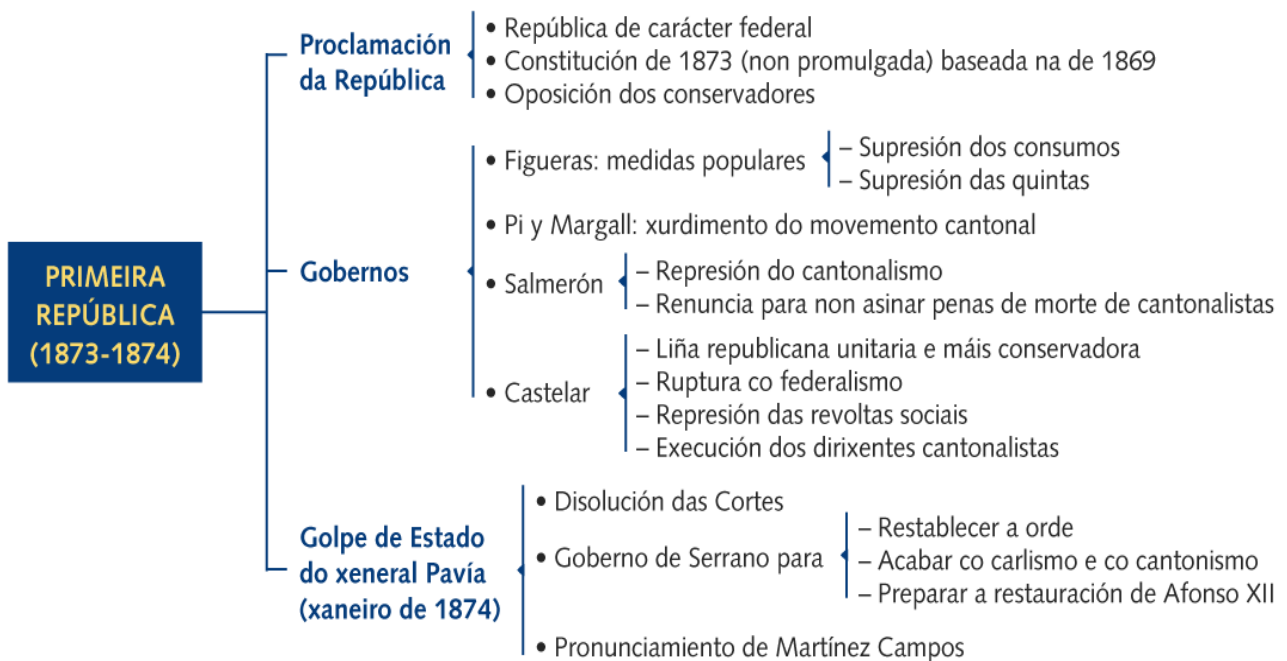
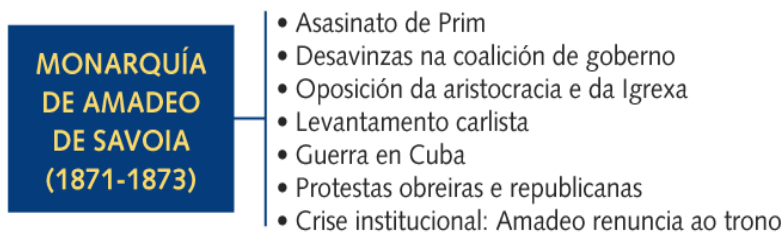
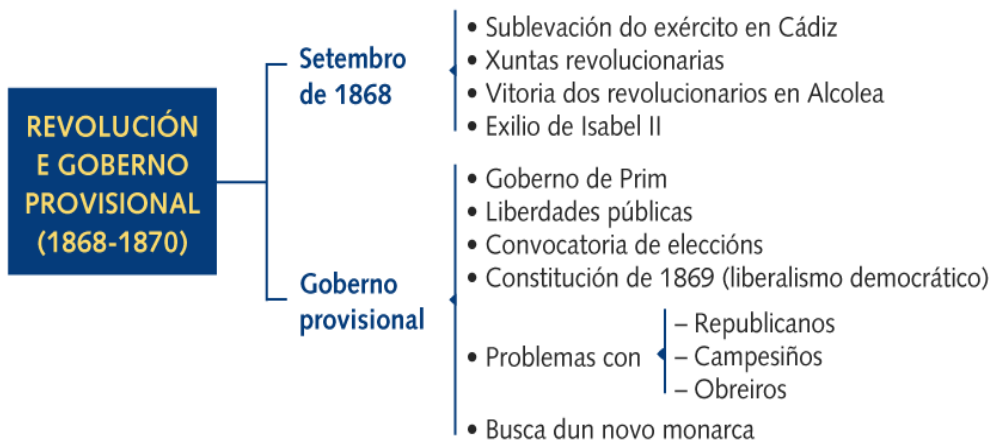
AS CORTES CONSTITUÍNTES DE 1869

AS CORTES CONSTITUÍNTES DE 1873

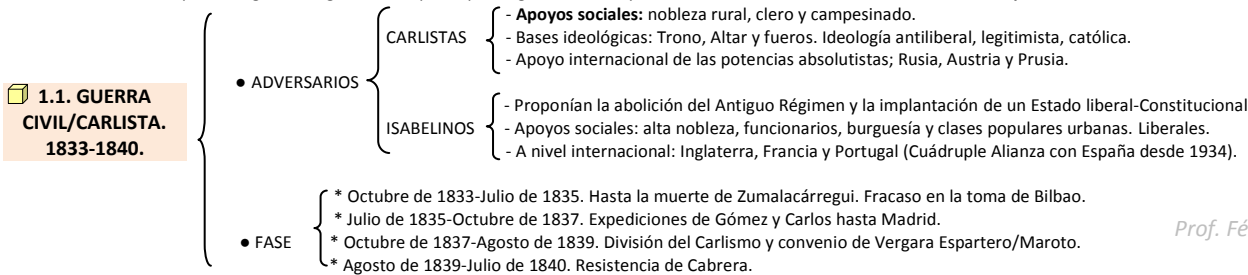

1. LA REGENCIA DE MARÍA CRISTINA (1833-1840).

A la muerte de Fernando VII, los sectores ultra-absolutistas se negaron a reconocer a la princesa Isabel como reina, el infante don Carlos sublevaron contra el gobierno de la regente María Cristina de Borbón, lo que dio lugar a una guerra civil que se prolongó entre 1833 y 1840. ¿Qué es el Carlismo? → **Movimiento sociopolítico de carácter antiliberal y contrarrevolucionario.**

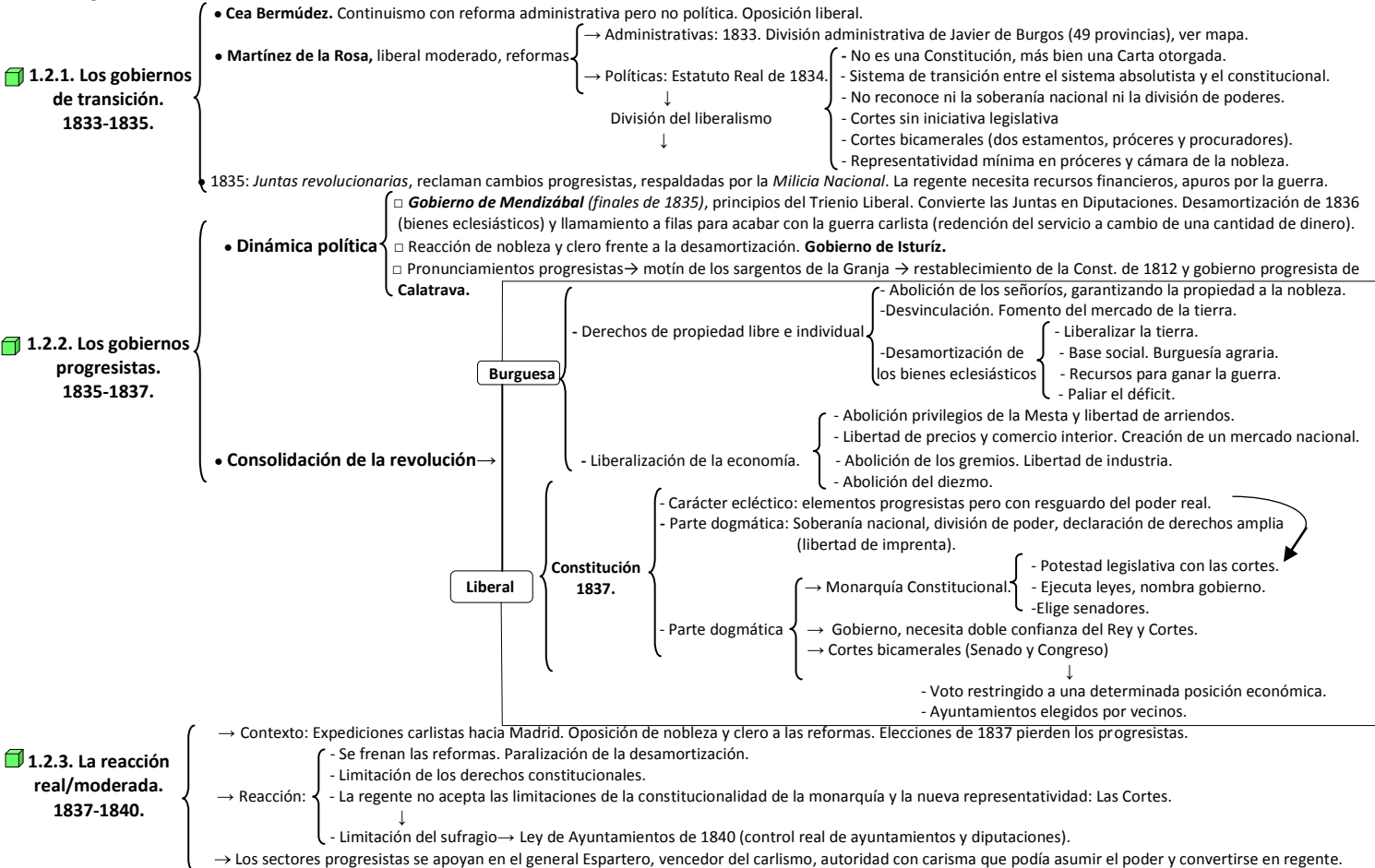

Prof. Félix González Chicote

1.2. LA INSTITUCIONALIZACIÓN DEL RÉGIMEN LIBERAL.

→ Paralelamente a la guerra tuvo lugar la destrucción definitiva de las bases políticas y socioeconómicas del Antiguo Régimen.

→ La guerra acelera la **revolución liberal**, el bando isabelino necesita una base social sólida → Liberales hacia su causa. Diferenciamos tres fases:

2. LA REGENCIA ESPARTERO (1840-1843).

→ Durante la regencia de Espartero se retomó el programa de reformas progresistas (desamortización) y la Constitución de 1837. Sin embargo, el regente evolucionó hacia el autoritarismo, lo que desembocó en el **progresivo** aislamiento del regente.

→ La **política librecambista** (arancel de 1842) provocó un levantamiento en Barcelona (proteccionismo de la industria catalana) → bombardeo de Barcelona, lo que puso en su contra a Cataluña y a buena parte del partido progresista.

→ **Oposición:**

- Pronunciamiento fallido de Diego de León (1841),
- Descontento y protestas de sectores diversos.
- división del progresismo y el aislamiento.

⇒

- Conspiraciones financiadas por Mª Cristina en su exilio en París.
- Generales Narváez y O'Donnell. Desembarco de Narváez en Valencia (1843). Fin de la regencia.

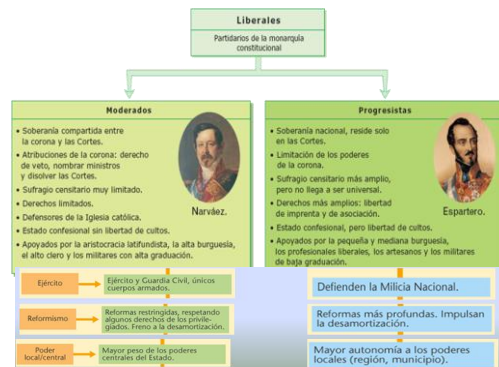
3. LAS DIFERENTES OPCIONES DEL LIBERALISMO. EL SISTEMA DE PARTIDOS EN EL REINADO DE ISABEL II.

→ El **sistema político liberal** configurado por la Constitución de 1837 y sobre todo por la de 1845 se caracterizó: sufragio muy limitado, inestabilidad gubernamental, primacía de la camarilla y un **sistema de partidos** organizado en torno a dos opciones fundamentales: Partido Moderado / Partido Progresista liderados por un militar o espadón.

Características de los partidos:

- Grupos de notables más que partidos. Corrientes de opinión y "camarillas"
- Fuerte componente individualista (divisiones y enfrentamientos entre sus líderes).
- Sus ideas aparecen en la prensa política y la oratoria parlamentaria.
- Peso de los líderes (Narváez, moderado; Espartero, progresista; O'Donnell, unionista).
- Uso de elementos simbólicos de raíz histórica (*himno de Riego, escarapelas tricolor...*).
- * Tenían poco contacto con la realidad social. Sufragio limitado a las clases más pudientes.

Evolución del sistema de partidos.

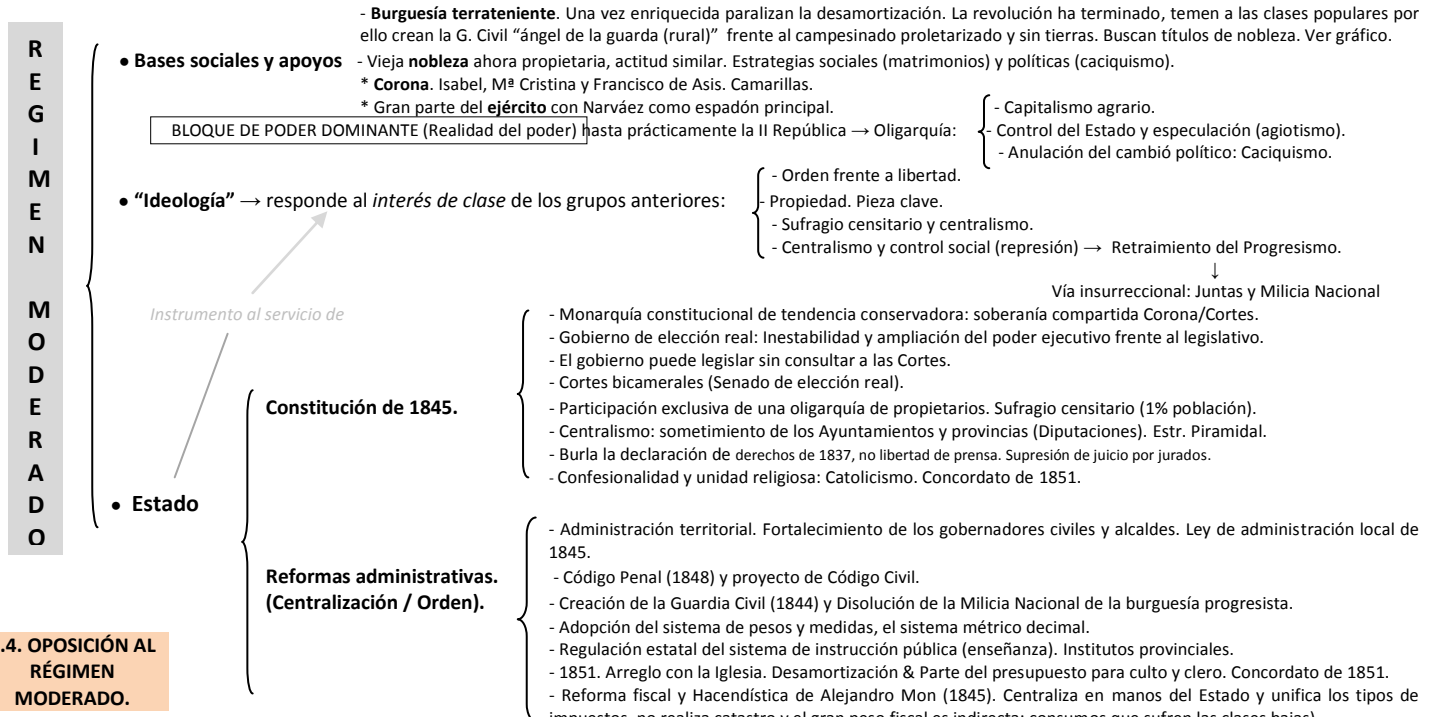

4. EL REINADO DE ISABEL II: LA DÉCADA MODERADA (1844-1854).

4.1. CONFIGURACIÓN Y CARACTERES DEL RÉGIMEN MODERADO.

→ Constante de la etapa: Unión entre Partido Moderado y la Corona: Camarillas como forma de gobierno.

→ Consolidación en su versión conservadora (régimen moderado) del Estado liberal en España: Constitución de 1845. Influencia posterior.

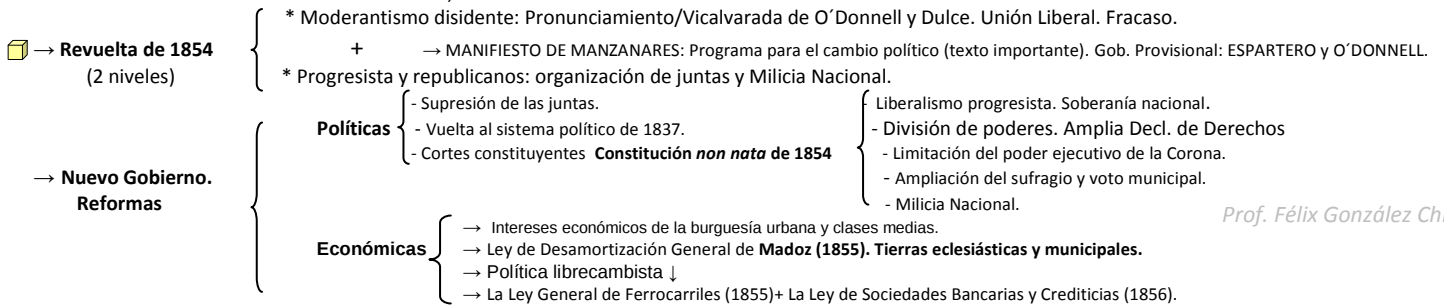

4.4. OPOSICIÓN AL RÉGIMEN MODERADO.

- * Los **levantamientos carlistas**. 2ª Guerra Carlista o Guerra de los **Matiners** 1847-1849 al fracasar los intentos de casar a Isabel II con el pretendiente carlista.
- * El **partido demócrata** nació en 1849, ala izquierda separada del partido progresista: sufragio universal y crítica de la monarquía de Isabel II.
- * Republicanismo: defensa de la democracia municipal.

5. EL BIENIO PROGRESISTA (1854-1856)

→ **Causas:** Deriva autoritaria del moderantismo, sobre todo tras 1851 con el intento de reforma de Bravo Murillo.

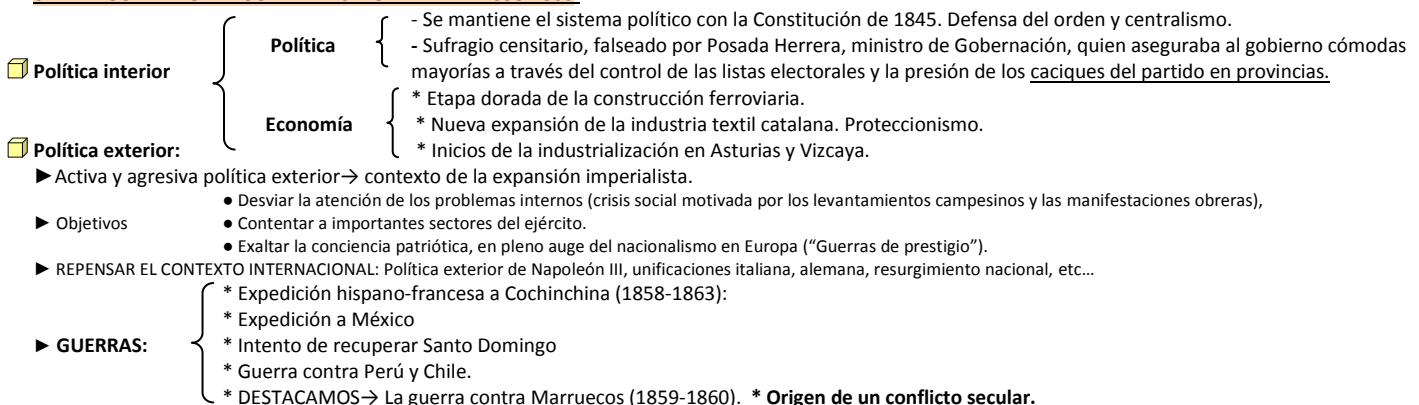
→ El grave **clima de conflictividad social** (alza de precios) → levantamientos obreros y campesinos → represión por el ejército y la guardia civil. Caída de Espartero y su sustitución por O'Donnell, quien restableció los principios del moderantismo (Constitución de 1845), poniendo fin al Bienio Progresista.

6. LA ETAPA FINAL DEL REINADO: LA VUELTA DEL MODERANTISMO. UNIONISTAS Y MODERADOS.

6.1. LA VUELTA AL PODER DE LOS MODERADOS.

- Tras un breve gobierno de O'Donnell vuelve **Narváez**: Sistema político de 1845, suspende la desamortización, anulación de libertades. Orden, centralismo y propiedad. Al coincidir con una crisis económica → represión de las protestas, situación insostenible, la reina llama de nuevo a O'Donnell y su partido (U. Liberal). Nota positiva: se aprobó la Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano), sistema educativo vigente hasta bien entrado el siglo XX. Se prima la secundaria y universidad frente a la primaria, base de la alfabetización.

6.2. EL "GOBIERNO LARGO" DE LA UNIÓN LIBERAL 1858-1863.

→ **Contexto:** Crisis económica de 1864-1868 (ferrocarril, inversión, textil).

→ Descomposición de la Unión Liberal → retorno de Narváez al gobierno: Inoperancia, inmovilismo y represión.

↓
Matanza de la Noche de San Daniel (abril 1865).

→ Descontento político, Pronunciamiento del general progresista Prim en Villarejo de Salvanés (enero de 1866).

Sublevación de los sargentos del cuartel de San Gil (junio de 1866): durísima represión.

* **Pacto de Ostende**, → Antidinástico. El conjunto de fuerzas políticas acaban con la alianza P. Moderado/Corona.

CRISIS FINAL DEL REINADO 1863-1868.

PLANTILLA DE CORRECCIÓN Y ESQUEMA-GUIÓN. TEMA 5. SEXENIO REVOLUCIONARIO (1868-1874). ECONOMÍA Y SOCIEDAD EN EL SIGLO XIX.

5.1.1. La Revolución de Septiembre de 1868.

- Crisis**
 - Financiera: rentabilidad de las inversiones ferroviarias que arrastra a la Bolsa y parte de la Banca.
 - Industrial, subida del algodón y encarecimiento para el sector textil catalán. Paro y subida de precios para las clases populares.
 - De subsistencias: malas cosechas que dio lugar al encarecimiento del precio del trigo.
 - **Descontento social:** Juntas.
 - **Surgimiento de la oposición política:**
 - Pacto de Ostende (agosto 1868). Alianza antidinástica.
 - Levantamiento de Topete en Cádiz.
 - Manifiesto de "España con honra". Programa político.
 - Derrota del ejército en la batalla de Alcolea.
- **Composición:** Unionistas y progresistas. Los demócratas quedan fuera y rápidamente se disuelven las juntas y la Milicia Nacional.

5.1.2. El Gobierno Provisional y la Regencia de Serrano (Octubre 1868 – Diciembre 1870).

- Gobierno provisional.**
 - **Reformas del Gobierno Provisional**
 - Libertad de imprenta, derechos de reunión y asociación y sufragio universal para los varones mayores de 25 años.
 - Decreto de libertad de enseñanza y reforma de esclavos nacidos tras la revolución.
 - Democratización de los ayuntamientos y las diputaciones para favorecer la descentralización.
 - Convocatoria de elecciones a Cortes Constituyentes y municipales (los republicanos ganan en las capitales de provincia).
- Constitución de 1869

- Recoge los principios del liberalismo democrático.
 - Amplio régimen de libertades cívico-políticas (prensa, reunión, asociación).
 - Libertad de cultos, junto al compromiso del Estado de mantener el culto y clero católicos.
 - Régimen político: Monarquía limitada.
 - Poder ejecutivo: queda en manos del gobierno, que es responsable ante las Cortes.
 - Poder legislativo: la facultad de elaborar y promulgar las leyes es exclusiva de las Cortes.
 - Poder judicial: independencia del poder judicial, administración de justicia y se implanta el juicio por jurado.
 - Elección de Ayuntamientos y Diputaciones por sufragio y la de los alcaldes entre los concejales.

Parte dogmática

Parte orgánica

→ **Búsqueda de un rey** → **Amadeo de Saboya**, candidato de Prim, contaba con consenso internacional y aceptaba la concepción democrática de la monarquía.

- Política económica**
 - Libre cambismo y la integración de la economía española en el contexto internacional. La Ley de Bases Arancelarias (Arancel Figuerola de 1869)
 - Objetivo: favorecer la competencia y modernizar las estructuras productivas.
 - Se racionalizó el sistema monetario, fijándose la peseta como unidad monetaria (octubre de 1868).
 - Ley de Minas de 1869, conocida como "Desamortización del subsuelo".

* Malestar en los sectores populares vieron frustradas sus aspiraciones revolucionarias, ponen sus aspiraciones de cambio social en el ideal republicano y las primeras ideologías obreras.

5.1.3. El Reinado de Amadeo I (Enero 1871 – Febrero 1873).

- A su llegada primera mala noticia: asesinato de Prim.

- Oposición**
 - **Moderados**
 - Regreso de la dinastía borbónica.
 - Partido Alfonsino. Antonio Cánovas del Castillo.
 - Apoyo de la Iglesia Católica y la oligarquía económica.
 - Grupos esclavistas vinculados al negocio cubano.
 - **Republicanos** → aspiran a un régimen repúblico y un cambio del sistema social. Levantamientos.
 - Facción neocatólica del **Carlismo**. Candidato Carlos VII. Tercera Guerra Carlista (1872-1876)
- * Razones de la persistencia del carlismo durante el s. XIX.

 - Resistencia al proceso de secularización.
 - Mundo campesino frente al capitalismo.
 - Foralismo pre-nacionalista.
- Problemas**
 - * **Internos**
 - Escaso apoyo de las élites españolas al nuevo monarca.
 - Disensiones internas en los gobiernos. **Jefes del gobierno:** general Serrano, Ruiz Zorrilla, Práxedes Mateo Sagasta.
 - Guerra carlista en paralelo.
 - Insurrecciones de carácter federalista: Republicanismo federal e ideal comunitario anarquista. Levantamientos.
 - * **Exterior** → Cuba. "Guerra Larga" (1868-1878). Demandas de autonomía "Grito de Yara" liderado por Céspedes. El gobierno republicano intentó sacar adelante un proyecto de reforma política y de abolición de la esclavitud

5.1.4. La Primera República (1873-1874).

→ **Inicio:** desintegración de la coalición gubernamental (constitucionales de Sagasta y radicales de Ruiz Zorrilla), pérdida de apoyo del monarca. Abdicación de Amadeo. Las Cortes monárquicas votan la República (11 de febrero, 1873). Los partidos republicanos están divididos en Republicanos unitarios (Castelar) y Federalistas de Pi y Margall.

→ **Breve trayectoria del republicanismo:** Antecedentes: movimientos republicanos jacobinos en el Trienio, se consolida en la regencia de Espartero. Gran influencia del pensamiento de Rousseau. Planteamientos políticos: Soberanía popular: modelo juntero: juntas de 1812, 1837, 1854, 1868 (de ahí el carácter federal). Planteamientos económicos: lucha por la tierra, pleitos contra la nobleza por los señores, contra la desamortización: reparto de tierras. Lucha por el salario, condiciones laborales y asociación en el proletariado catalán.

- Factores de configuración del del republicanismo.**
 - Supresión de consumos (impuestos indirectos).
 - Supresión de las quintas (sólo van a cumplir el servicio militar y a la guerra los ricos (redención en metálico).
 - Separación Iglesia-Estado. La Iglesia fuera de la escuela y del presupuesto.
 - Reconocimiento de Cuba y abolición de la esclavitud.
 - Derechos cívico-políticos del liberalismo + derechos sociales (regular el conflicto capital-trabajo, mov. Obrero).
 - Modelo de Estado
 - Republicano Unitario. Castelar. Descentralización.
 - Republicano Federal. Pi y Margall. Libre asociación, pactos de federación.

Apoyos: Pequeña burguesía y de parte del movimiento obrero y campesino, antes de que fuera atraído por las ideas anarquistas y socialistas.

- Dirigentes**
 - **Rep. unitario.** Estanislao Figueras (febrero-marzo). Los republicanos radiales se levantan en Málaga y Cádiz. Se inicia el proyecto constitucional.
 - **Re. Federales.**
 - Pi y Margall Federales (marzo-julio). Amplio programa de gobierno. Quintas, consumos, autonomía para Cuba, etc..
 - (Surge el cantonalismo que impide la normalización del programa republicano)
 - Nicolás Salmerón (junio-septiembre).
 - **Rep. Unitario.** Castelar → Poderes extraordinarios y se apoya en el ejército para reprimir el cantonalismo,

Tras las elecciones a Cortes Constituyentes → **Proyecto constitucional (Constitución de 1873)** → declaraba la organización federal de la República Española y ampliaba el régimen de libertades diseñado en la Constitución de 1869.

- Problemas**
 - * Se recrudeció el **conflicto carlista**, consolidándose las posiciones con incursiones hacia Teruel y Cuenca.
 - * Continuaba la **Guerra Larga** en Cuba, los republicanos conceden la autonomía pero los esclavistas (Casino de La Habana) pro-monárquicos frenan constantemente las posibilidades de solucionar el conflicto por la vía política.
 - * En julio de 1873 se inició la **insurrección cantonalista**, levantamientos dirigidos por republicanos federales radicalizados. Diversas poblaciones (Cartagena, Sevilla) se levantaron en armas proclamándose **cantones independientes**, en un intento de **federación desde abajo**, frente al modelo diseñado por la Constitución de 1873. En algunos casos (Alcoy), el movimiento cantonalista se vio acompañado de reivindicaciones sociales y revolucionarias de inspiración anarquista.

El drama republicano: la reacción conservadora. Esclavistas y monárquicos pro-borbónicos.

- **Golpe de Estado del General Pavía (3 de enero de 1874)** → fin de la República y establecimiento de un régimen militar → dictadura de Serrano. Represión del cantonalismo, carlismo y Cuba. El partido alfonsino (Cánovas) con la financiación de los esclavistas cubanos conspiran. ↓
- **Pronunciamiento del general Martínez Campos en Sagunto** (diciembre de 1874) → proclamación de Alfonso XII → RESTAURACIÓN MONÁRQUICA (fin de la 1ª democracia española). El periodo se inicia con un Manifiesto *España con honra* y cierra con otro → **Manifiesto de Sandhurst**: régimen monárquico de carácter conservador y católico, defensor del orden social, y garantía del funcionamiento del sistema político liberal.

5.1.5. Evolución del sistema de partidos (Ver esquema).

- Unionistas (Serrano).
 - **P. progresista** con Prim, tras su muerte se dividen en
 - * Progresistas constitucionalistas (Sagasta). Monarquía democrática.
 - * Progresistas radicales (Ruiz Zorrilla). Desarrollar la constitución plenamente en sentido democrático.
 - **P. Demócrata** (¿monarquía democrática o república?)
 - * **Cimbrios**. Cristino Martos y Manuel Becerra. Aceptan monarquía democrática.
 - * Unitarios (Castelar).
 - * **Republicanos**:
 - * Federales (Pi y Margall ↓).
- Autonomía del ideario y **organizaciones obreras**. Contexto (AIT), influencias **anarquistas** (Fanelli) y **marxistas** (Lafargue). Primeros Congresos hasta la clandestinidad.

5.2. TRANSFORMACIONES ECONÓMICAS EN EL SIGLO XIX: AGRICULTURA, INDUSTRIA, COMERCIO Y TRANSPORTES.

5.2.1 Breve apunte demográfico.

- En España el crecimiento más atenuado que en los países industrializados: se pasó de 11,5 millones en 1800, a 18,5 millones en 1900.
- Fases: 1820-1860 (0,76% anual) / f. del XIX (0,43% anual). Crisis finisecular.
- Factor explicativo: Tasa de mortalidad se mantuvo bastante alta durante todo el siglo XIX (guerras civiles, epidemias: fiebre amarilla, paludismo y cólera)
- Movilidad espacial: • Interior → Transvase de la población del centro a la periferia / • Exterior → Emigración transoceánica.
- Estructura: • Ligero aumento de la población urbana en detrimento de la rural
 - Disminución gradual de la población activa del sector primario, con todo 70% en el sector agrícola.

5.2.2. Transformaciones agrarias y evolución de la agricultura.

Desamortización ¿Reforma agraria o talón de Aquiles de la economía española?

- Del Antiguo Régimen a la sociedad capitalista: (Del señorío a la propiedad privada)
 - Abolición de los señoríos.
 - Desvinculación de la propiedad.
 - Desamortización
- “Abolición” de los señoríos: la nobleza sin demostrar los títulos de propiedad convirtió sus señoríos en propiedades privadas. Pacto tácito entre burguesía y nobleza que había provocado tantos problemas desde 1808. Se perdió una gran ocasión para redistribuir la tierra.

- Cortes de Cádiz (1812-14).
- Trienio Liberal (1820-23).
- Gobierno progresistas (1835-37).
- Regencia de Espartero (1840-43)
- Bienio Progresista (1854-56).
- Sexenio 1868-1873.

- Mecanismo: Expropiación por el Estado (nacionalización) → subasta (pago efectivo / compra de deuda pública)
 - sanear la Hacienda reduciendo la deuda,
 - Liberalización del principal factor de producción: tierra.
- Mendizábal, 1836 (Clero regular) → objetivos
 - Fondos para ganar la guerra carlista
 - Crear un sector social (burguesía terrateniente) fiel al régimen liberal: Los propietarios.
- La Ley Madoz de 1855 (Iglesia y municipios): más cantidad. Eliminación de la *propiedad comunal*, empeorando la situación del campesinado.
 - Cambio de propiedad: el 40% de la tierra cambió de manos y 3/5 partes de las propiedades de la Iglesia fueron vendidas.
 - Creación de una burguesía agraria y terrateniente.
 - Ampliación importante de la superficie cultivada
 - Estructura agraria desigual: grandes latifundios en la zona sur.
 - Proletarización del campesinado. En este sentido, en 1860 la mitad de los asalariados españoles eran jornaleros del campo.
 - Inversión en la compra de tierras: desinversión del sector industrial.
- Consecuencias

- Avance de agricultura orientada a la comercialización, tanto en el mercado interior como para la exportación. Los cultivos cítricos, arroz, aceite de oliva y el esparto. La vid y sus derivados aguardientes y vinos tuvieron un crecimiento sin precedentes a finales del siglo XIX, sobre todo entre 1850-75 por la filoxera francesa. Entre 1850 y 1875, España triplicó el volumen de la exportación de vinos a Europa, hecho que se explica por la ruina de la vid francesa a causa de la filoxera.
- Predominando el cultivo cerealista cuyos excedentes se exportaban aunque se escasa competitividad hace que se promueva el proteccionismo.
- Sistemas de cultivo: escasez de transformaciones y limitada productividad agrícola: técnicas tradicionales, barbecho, elevada mano de obra y poca tecnificación.

5.2.3. El lento arranque del desarrollo industrial. * ¿Existió Revolución industrial en España?

- Debate historiográfico: más que Revolución Industrial fracasada, industrialización lenta, débil y condicionada.

Condicionantes

- Fuerte peso del sector agrario e inversiones agrarias.
- Política proteccionista que a largo plazo no incentiva la innovación, la productividad y con ello viene la falta de competitividad.
- Demanda: bajo nivel de vida y salarios bajos (industria ligera) e importación de material ferroviario (industria pesada).
- Inexistencia de un mercado interior articulado, en la 2ª mitad avanza el ferrocarril.
- Escasez de fuentes de energía, mala calidad del carbón mineral.
- Un Estado endeudado que no interviene como agente planificador, más bien quien lo maneja lo usa como instrumento de especulación.

Sectores

- La industria textil → Cataluña, desarrollo a partir de 1830 gracias a la mecanización acelerada y la política proteccionista (mercado nacional y antillano).
- La siderurgia → Varias fases, siderurgia andaluza (años 30), asturiana y vizcaína. Carbón español es de mala calidad, sin embargo Vizcaya posee importantes minas de hierro y se convirtió en exportador de mineral, fundamentalmente a Inglaterra. Exportación: mineral de hierro / importación: Carbón británico (puerto de Bilbao).
 - Siderurgia en Vizcaya. Sociedad Anónima Altos Hornos de Vizcaya. Familia Ybarra.
 - Otras industrias de consumo: harinera, aceitera, vitivinícola, calzado, cerámica o vidrio (escasa capitalización).
- La minería. Ejemplo de una economía dependiente ¿colonial?
 - Los recursos del subsuelo fueron explotados por compañías extranjeras a partir de 1868 (Ley de bases sobre minas) obteniendo largas concesiones que les permitieron modernizar los procedimientos y agotar los recursos.
 - Los principales metales extraídos fueron el plomo, el cobre y el mercurio (además del hierro vasco).

5.2.4. El comercio: escasa vertebración del mercado interior y déficit crónico exterior.

- Comercio interior
 - Falta de un mercado de dimensión nacional (no comarcal) vertebrado y articulado.
 - Se mantienen los obstáculos legales
 - Falta de una red de transportes que permita la especialización.
 - Aspectos positivos: reformas liberales: libertad de comercio, abolición de los gremios, desaparición de las aduanas interiores.
 - Políticas proteccionistas.
- Comercio exterior
 - Caos financiero y monetario del Estado. Crítica balanza de pagos.
 - Balanza comercial: Exportaciones aceite y vino / Importaciones: algodón y lino. Déficit crónico.
- Política económica
 - Relaciones principales: Francia y Gran Bretaña.
 - Proteccionismo en defensa del textil catalán y los terratenientes cerealistas. Moderados y conservadores.
 - Libre cambismo: Progresistas. Mendizábal. Espartero. Bienio 1854-56. Sexenio 1868-74.

5.2.5. Comunicaciones. La construcción del trazado ferroviario: especulación e inversión extranjera.

- Retraso respecto a Europa (Guerra Carlista). Cuba lo inaugura en 1837.
- En 1848, línea Barcelona y Mataró. En 1851 Madrid y Aranjuez por José de Salamanca (colega de Fernando Muñoz, marido de Mª Cristina).
- Ley de Ferrocarriles de 1855.
 - Concesiones en condiciones extraordinariamente favorables.
 - Construcción en manos privadas, grupos financieros y sociedades por acciones privadas extranjeras (francesas), con participación española.
 - Elección del modelo radial: conexión zonas productoras de materias primas con los puertos.
 - La tontería española: vía más ancha por tener un medio físico más complejo y para evitar “una posible invasión militar”.
- Siempre polémica relación industrialización siderúrgica nacional y desarrollo de la red ferroviaria. No son fenómenos paralelos en España.
- Otras comunicaciones: 1850 se estableció el servicio de correos y, en 1852, se inauguró el servicio de telégrafos.

5.2.6. La era del capital: Financiación y Banca.

- Banca privada ligada al boom de la construcción ferroviaria y en general francesa. Financiaron, sobre todo, las compañías ferroviarias y la deuda pública del Estado. Banco de Barcelona (1844-1922), Banco de Santander (1857), Banco de Bilbao (1857).
- Banca estatal: Banco de San Fernando (1829) convertido en 1856 en Banco de España, financiación de la deuda del Estado. A partir de 1874: monopolio de emisión de moneda.

5.2.7. Sistema monetario y fiscal.

- Sistema monetario
 - Durante la primera mitad del siglo XIX: caos monetario con diferentes monedas.
 - Reforma:
 - 1848, se estableció la creación de un sistema decimal unificado (el doblón)
 - 1864, unidad efectiva el real, dividido en 100 partes o céntimos.
 - 1868, sistema unificado con la peseta, que se dividía en cuatro reales (25 céntimos) y en cien céntimos. El Estado asume el monopolio de creación y desde 1874 la emisión de billetes.

Sistema impositivo → Reforma de Alejandro Mon (1845) fijando impuestos indirectos (los consumos) e directos (patrimonio son catastro: fraude fiscal).

↓
Situación del presupuesto estatal: Deuda crónica (25% para amortización de intereses).

5.3. LA SOCIEDAD EN EL SIGLO XIX: DE LA SOCIEDAD ESTAMENTAL A LA SOCIEDAD DE CLASES.

→ Revolución liberal-burguesa: igualdad civil y jurídica pero no económica. Paso de la sociedad estamental a la sociedad de clases.

→ Principales grupos económicos en función de su status socioeconómico:

5.3.1. La pervivencia de la nobleza.

- Pequeña nobleza pasa al sector de clase media con propiedades agrarias.
- Gran nobleza hacen el negocio al convertir sus señoríos en propiedades y convertirse en burguesía agraria terrateniente.
- Aparece la "nobleza isabelina" compuesta de burgueses ennoblecidos por la Corona.

5.3.2. La burguesía → Grupo dinámico en lo político, luego conservador en lo económico.

Diversidad de situaciones:

- Burguesía dedicada al comercio. Comercio de vinos, cereales, etc..
- Burguesía agraria y latifundista (terratenientes): nutrían el grupo de los caciques, sin mentalidad capitalista. Mayoritaria.
- Burguesía industrial catalana conservadora y defensa del proteccionismo. Derivan posteriormente hacia el nacionalismo.
- Burguesía financiera: especulación ferroviaria, bolsa y banca.
- Burguesía colonial: plantaciones antillanas y comercio de esclavos. Consorcio con la Corona.
- Conjunto de profesionales liberales: periodistas, médicos, abogados, etc..

5.3.3. Las clases medias.

→ Grupo intermedio entre los poderosos y las clases populares (5 % de la población), evidente polarización de una sociedad no industrial ni urbana.

→ Situaciones: medianos propietarios de tierras, comerciantes, pequeños fabricantes, profesionales liberales o empleados públicos.

→ Constituían un grupo con elevado compromiso político vinculado al progresismo.

5.3.4. Las clases populares.

→ Grupo social desfavorecido: antiguos artesanos, campesinos pobres, jornaleros sin tierras y el nuevo proletariado surgido de la industrialización.

→ La desvinculación y desamortización los excluyen de la propiedad de la tierra: jornaleros. Agravamiento de sus condiciones de existencia (paro estacional).

→ La industrialización provoca la crisis del modelo gremial artesano y produce reacciones violentas contra la maquinización (Ludismo). Incendio Bonaplata, 1835.

→ Proletariado, largas jornadas y miserable salarios.

5.3.5. La génesis del movimiento obrero.

* Condiciones de vida.

- Bajos sueldos (por debajo del mínimo de subsistencia).
- Jornadas laborales extenuantes (15 horas)
- Explotación de mano de obras femenina a bajo coste e infantil.
- Condiciones de trabajo penosas: salud obrera deficiente. Esperanza de vida (30 años).

* Primeras demandas

- Derecho de Asociación.
- Sueldo digno. Ajuste de jornales.
- Manifestaciones de ludismo (antimaquinismo).

* Inicios del mov. Obrero (1840-1868).

- Creación de Asociaciones de Ayuda Mutua.
- Primeras asociaciones clandestinas: Republicanismo y socialismo utópico.
- 1855 Junta Central de Directores de la clase Obrera.
- 1855. Primera Huelga general de la historia de España.
- Toma de conciencia de carácter ideológica y organización política.

* Movimiento obrero en el Sexenio revolucionario

- 1864 se crea la AIT con dos corrientes a partir de 1871: Marxismo y Anarquismo.
- Revolución de 1868 con restauración de las libertades de expresión y de asociación→
- 1868. Giuseppe Fanelli, anarquista, crea los primeros núcleos españoles de la AIT.
- I Congreso Obrero Español (1868).
- Federación Regional Española de la AIT de orientación anarquista.
- 1871, surge una sección de inspiración marxista dirigida por Paul Lafargue.
- Con la Restauración se vuelve a la clandestinidad.